ՕՍԿԱՐ ՈՒԱՅԼԴ

ՀԷՔԻԱԹՆԵՐ

Թարգմ. անգլ. ԿԱՐԷՆ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ
Նախաբան Ա. ԿԱՐԻՆԵԱՆԻ

ՄՈՍԿՒԱ—1920

ՕՍԿԱՐ ՈՒԱՅԼԴ

ՀԷՔԻԱԹՆԵՐ

Թարգմ. անգլ. ԿԱՐԷՆ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ
Նախաբան Ա. ԿԱՐԻՆԵԱՆԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
…ԱՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ԿՈՄԻՍԱՐԻԱՏԻ
ՄՈՍԿՒԱ—1920

Offsite
PR
5813
.A75
M55
1920z

LIBRARY OF CONGRESS
6
15 FEB 1992
COPY
ORDER DIVISION

Տպար.՝ Կենտր. Հայկ. Կոմիտ.

Типогр. Центральн. Армянск. Ком

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԱԲԱՆ

«Օսկար Ուայլդի Հէքիաթները»
յօդուած Ա. Կարինեանի.

«ՀԷՔԻԱԹՆԵՐ»

ա. «Երջանիկ Պրինցը»
բ. «Սոխակն ու Վարդը»
գ. «Եսասէր Հսկան»
դ. «Անձնուէր Բարեկամը»
ե. «Նշանաւոր Հրթիռը»

ՕՍԿԱՐ ՈՒԱՅԼԴԻ «ՀԷՔԻԱԹՆԵՐԸ»

Օսկար Ուայլդը ծնւել է 1854-*ին:*
Նրա հայրը՝ Վիլեամ Ուայլդը համարւել է յայտնի վիրաբուժ և եղել է անգլիական լորդ:

Վիլեամ Ուայլդը չափազանց «տարօրինակ» մարդ էր, որովհետև չէր նմանում ոչ սովորական լորդերին և ոչ էլ բժիշկներին: Անգլիական այդ

) Կենսագրական տեղեկութիւնները քաղում ենք* **Чуковский. „Оскар Уайльд“ *յոդւածից:*

լորդը ըստ երևոյթին այնքան էլ մեծ նշանակութիւն չէր տալիս իր «ազնուական» կոչումին:

Դա չափազանց անհոգ, շռայլ և հիւրասէր մարդ էր՝ գզգզւած շորերով ու անշնորհք դիմագծերով:

Տաղանդաւոր բժիշկ լինելով հանդերձ, Վիլեամ Ուայլդը երբէք չի սահմանափակւել իր առօրեայ բժշկական-պրակտիկական գործունէութեամբ: Նա զբաղւել է ստատիստիկայով և ազգագրութեամբ ու գրել է մի շարք յօդւածներ ամենատարբեր խնդիրների մասին:

Ուայլդի մայրը նոյնպէս ունեցել է «տարօրինակ» յատկութիւններ: Իրլանդական շարժումը նա պաշտպանել է միևնոյն եռանդով, ինչպէս և անգլիական արիստոկատիայի հմայքը: Նա գրել է բանաստեղծութիւններ և թռուցիկներ ու կազմել է մի շարք գրքեր՝ Սկանդինաւիայի, ֆրանսական և իտալական յեղափոխութեան մասին: Սակայն տարօրինակ կերպով Վիլեամ Ուայլդի կինը հաշտեցրել է իր սենտիմենտալ—դեմոկրատական յոյզերը արիստոկրատական պրետենզիաների հետ: Իր ամուսնու լորդական նոր տիտղոսը նրա համար եղել է բաւականաչափ հմայիչ: Եւ Ուայլդի մայրը մեծ ուշադրութեամբ հետևելով պատանի Օսկարի դաստիարակութեան ձգտել է ստեղծել նրանից միանգամայն յղկւած, անաղարտ և իսկական մի լորդ:

Յաջողւե՞լ է արդեօք այդ:

Անշուշտ ընտանեկան միջավայրի ազդեցութիւնը որոշ կնիք է դրել Օսկար Ուայլդի վրայ: Նրա արտասովոր էստետիզմը մեծագոյն չափով կազմակերպուել է դեռ պատանեկական շրջանում: Ուայլդը իր հօր նման չէր: Նա հագնւում էր պարզ, բայց չափազանց լաւ: Արտաքին գեղեցկութեանը նա մեծ նշանակութիւն էր տալիս. իւրաքանչիւր մարդ պարտաւոր էր Ուայլդի տեսակէտով գեղեցիկ հագնուել...

Եւ Ուայլդի բոլոր հերոսները միշտ դուրեկան և գեղեցիկ են: Նրանք ունեն գեղեցիկ զգեստներ և սիրում են գեղեցկութիւնը: Իրական կեանքը անընդունելի էր Օսկար Ուայլդի համար։

Իրական կեանքի կոշտութիւնը խափանելու նպատակով նա ստեղծում է ֆանտաստիքական տենչերի մի խիտ ցանց, նկարագրում է միշտ արտասովոր և գեղեցիկ հեռուներ...

Այդպէս է Ուայլդը իր այնքան յայտնի «Դորեան Գրէյի Պորտրէտ» վէպի մէջ:

Պարադօքսներով լեցուն այդ վէպը բնորոշում է Ուայլդի էստետիքական ամբողջ աշխարհայեցողութիւնը:

Եւ միանման պարադօքսներով լի են նաև նրա մնացեալ գործերը: Չնայած դրան Ուայլդի բոլոր հերոսները՝ և՛ Դորեան Գրէյը, և՛ Սալոմէն, և՛ Լէդի Վինդէրմիրը միանգամայն իրական դէմքեր են, որոնք բոլորն էլ ունին իրական մարդկային

տենչեր և յոյզեր: Ուայլդի մեծ ույժը հէնց նրանումն է, որ նա կարողանում է իրական դարձնել ամենատարօրինակ ձգտումներն և տենչերը: Նրա Սալոմէն այլ կերպ չէր կարող լինել:

Նրա Դօրեան Գրէյը իրական է էր բոլոր տարօրինակութիւններով հանդերձ: Նրա Լորդ Արտուրը բնական է և «իսկական»:

Մի՞թէ «տարօրինակ» չէր հէնց ինքը—այդ արտասովոր պարադօքսների և ֆանտաստիքական դրուագների հեղինակը:

Արիստոկրատական էստետիզմի այդ երկրպագուն միաժամանակ էր նաև սօցիալիզմի, ապագայ սօցիալիստական հասարակակարգի ջատագով: Ինդիվիդուալիզմի ամենացայտուն այդ ներկայացուցիչը դառնում է միաժամանակ խեղճերի և տառապողների երգիչ:

Ինչպէ՞ս բացատրել այդ հակասութիւնը: Ուայլդի կենսագրողներից մէկը, Զուկովսկին տրամադիր է կարծելու, որ Ուայլդի բոլոր հակասութիւնները մեծագոյն չափով կապւած են նրա անցեալի հետ: Արդէն մանկութիւնից նա, ստացել է որոշ ժառանգութիւն: Եւ ելնելով այդ հիմնակէտից ռուսական իմպրեսսիօնիստ-քննադատը հմտօրէն և տաղանդաւոր կերպով նկարագրել է անգլիական մեծ դեղագէտի բարդ կենդանագիրը:

Սակայն նրա քննութիւնը հետաքրքրական լինելով հանդերձ ամենևին չի բացատրում Ուայլդի

իւրօրինակ «սոցիալիստական» տենչերի իրական պատճառը: Ռուսական քննադատի համար Ուայլդը ժամանակից և սոցիալական միջավայրից կտրուած մի անհատ է միայն:

Այնինչ սոցիալական ուրոյն միջավայրը թողել է իր ինքնայատուկ դրոշմը Ուայլդի ստեղծագործութեան վրայ: Եւ հէնց այդ միջավայրն էլ ստեղծել է անգլիական մեծ գեղագէտին:

Իր ապրումներով Ուայլդը մօտ չի եղել ո՛չ անգլիական բուրժուազիային և ո՛չ էլ պրոլետարիատին: Նրա համար օտար են եղել անգլիական արիստոկրատիայի զոռոզ դէմքը և դատարկ հոգին, արդիւնաբերական բուրժուազիայի ագահ և դրամատենչ ձգտումները: Սակայն նա երբէք չի կարողացել ըմբռնել և հասկանալ նաև պայքարող ու մարտնչող պրոլետարիատի իդէալը:

Ուայլդը գրել է մի քանի չափազանց բնորոշ յօդուածներ և դիտողութիւններ: Այդտեղ նա ամենասուր կերպով խարազանել է իրեն աշխարհի խարխուլ իդէոլոգիան: Նա նկարել և երգել է նոյնիսկ սոցիալիզմը:

Սակայն այդ սոցիալիզմը նկարագծել է չափազանց իւրօրինակ կերպով: Ուայլդի տեսակէտով սոցիալիստական աշխարհում անհատը պիտի վայելի լիակատար ազատութիւն: Այլ կերպ երևակայել սոցիալիզմը նա անկարող է:

Ուայլդը իբր ինտելլիգենտ է բառիս բուն իմաս-

տով: Եւ որպէս մի ինտելլիգէնտ, որ կապուած է բուրժուական հասարակակարգի հետ, որ ստացել է այդ կարգերից որոշ ժառանգութիւն, որոշ տրադիցիաներ և սովորութիւններ նա չի կարող կտրուել դրանցից վերջնականապէս: Նա ցանկանում է, որ ապագայ հասարակութիւնը տայ նրան բոլոր վայելքը, բոլոր գեղեցկութիւնը առանց այն աշխատանքի, որին նա ընդունակ և սովոր չէ:

Իհարկէ Ուայլդը խորապէս հաւատացած է, որ այդպէս է նաև համայն պրոլետարիատի, բոլոր աշխատաւորութեան երազը: Ուայլդը կուաղ, գործարանային բանուորներին չի տեսել: Նա տեսել է միայն ցնցոտիների մէջ պարուրուած միշտ խեղճ աղքատներին և թշուառներին, այլ ոչ այն ուժեղ դարբիններին և մարտիկ-հանքահաններին, որոնց երգել են մեծ պօէտ՝ Վէռհարէնը և մեծ քանդակագործ Մէօնիէն...

Ուայլդը մօտեցել է սոցիալ-կան խնդրին, որպէս բուրժուազիայից կտրուած քաղքենի ինտելլիգէնտ: Այդ կողմից նա յիշեցնում է անգլիական այն ինտելլիգէնտներին որոնք դասակարգային ներհակութիւններին վերջ տալու համար դիմում են տիրողներին,և դրանց վեհանձնութեանը ապաւինում: Այդպէս է անգլիական սոցիալիստական այսպէս կոչուած «ֆաբիանական ընկերութիւնը»: Այդպէս էր նաև անգլիական յայտնի սոցիալիստ-ուտօպիստ Վիլիամ Մօրրիսը, որը նոյնպէս ստեղծել է սոցիալիստա-

կան հասարակակարգի մի զարդանկարուած պատկեր...

Ուայլդը կապուած է հէնց այդ ինտելլիգէնտների, տիրողների զաւակների, նախկին բուրժուաների, իրենց դասակարգային մեղքերը «քաւող» բուրժուաների հետ։

Նկատելով աշխատաւորների տանջանքը և Թըշուառների տառապանքը անգլիական այդ ինտելլիգէնտները հեռանում և կտրւում են իրենց «հայրեր»-ից և «քաւում» են իրենց հայրերի «մեղքերը»:

Այդ կողմից ակնարկած սոցիալիստները յիշեցնում են ռուսական նարօդնիկներին, որոնց շարքերում նոյնպէս ուժեղ էին այն ինտելլիգէնտները, որոնք գործելով ժողովրդի համար «քաւում» էին իրենց «հայրերի» դասակարգային «մեղքերը»...

Էստէտ Ուայլդի, արիստոկրատ և դէնդի Ուայլդի հոգու մէջ ևս կար այդ զգացումը, այդ իւրօրինակ էթիքական կէնսահայեցողութիւնը, որը այնքան ինքնայատուկ գոյնով արտացոլւել է նրա առաջին «Հէքիաթներ»-ում...

Այդ «Հէքիաթներ»-ը լոկ մանկական հէքիաթներ չեն:

Ուայլդը ստեղծել է գեղարւեստական այնպիսի դրուագներ, որոնք ֆանտաստիքական լինելով հանդերձ, չափազանց պարզ են և հասարակ։ Բայց այդ

պարզութեան մէջ կայ իւրօրինակ ոյժ։ Իզուր չէ ասւած, որ պարզ գրելը ամենադժուար արւեստն է։

«Դորեան Գրէյի» ստեղծագործողը «հէքիաթներ»-ում աւելի ինտիմ է, աւելի մտերիմ և անկեղծ։ Այստեղ նա կարծես բաց է անում, մերկացնում է իր հոգու ամենաանիրական անկիւնները։

Եւ մենք տեսնում ենք, որ «էստէտ» և «արիստոկրատ» Ուայլդը հին աշխարհի փարիսեցիական մօրալի ամենամեծ հակառակորդն էր, որ նրա համար «մաքուր գեղարւեստը» սրբութիւն սրբոց չէր, որ նա խոր զգացումով էր դիտում ճնշւած տարբերի ծանր կեանքը։

«Երջանիկ Պրինցը» և «Սոխակն ու Վարդը» — այդպէս են կոչւում նրա առաջին ժողովածուի հիմնական դրուագները։ Պրիմիտիւ «դէմոկրատներին» կարող են սարսափեցնել այդ վերնագրերը։

Սակայն նա ով կմօտենայ աւելի մօտ «Հէքիաթներ»-ին կտեսնէ, որ Ուայլդի բոլոր այդ ֆանտաստիկական էսկիզները ունին իրենց որոշ իմաստը, իրենց հիմնական իդէան... Այն, ինչ որ ասում է առաջին գլխում—յետագայ հէքեաթներում նա դնում է այլ և տարբեր ձևակերպումներով...

Սեղմ ու հատու լեզւով անգլիական մեծ գեղագէտը նկարում է «Երջանիկ Պրինցի» այն ճոխ արձանը, որը փայլում էր իր ադամանդներով և թանկագին քարերով։ Գեղեցիկ էր համարւում այդ արձանը բոլորի կողմից...

Սակայն ահա մի առ մի ազատում է պրինցը իր արդուզարդից: Մի առ մի, կտոր-կտոր քանդում է նա իր բոլոր զարդարանքները խեղճերին և տառապողներին օգնելու համար:

— „Երբ ես կենդանի էի, և ունէի մարդկային սիրտ, ես չգիտէի, թէ ի՞նչ է արտասուքը, որովհետև ես ապրում էի անհոգ ապարանքում, ուր վիշտը մուտք չունէր: Ցերեկները ես խաղում էի իմ ընկերների հետ այգու մէջ, իսկ երեկոները՝ ղեկավարում պարերը Մեծ Սրահում: Այգու շուրջը բարձր պատնէշ էր քաշած, և ես երբէք չհետաքրքրուեցի հարցնել՝ ի՞նչ կար նրա յետևը՝ շուրջս ամէն ինչ այնքան սքանչելի էր“...

Այդպէս էր «Երջանիկ Պրինցը» առաջ։

Բարձր պատուանդանից դիտում է նա մեծ քաղաքի կեանքը, տեսնում է իր քաղաքի բոլոր այլանդակութիւններն ու թշուառութիւնները և նրա սիրտն այրւում է...

Ու նա համոզում է դէպի հեռու հարաւային երկրները սլացող ծիծեռնակին օգնել իրեն, քանդել մի առ մի իր զգեստը և օգնութիւն հասցնել տառապողներին...

Եւ կատարելով այդ խնդիրը վեհանձն ծիծեռնակը զոհւում է...

... „Մինչև լոյս նա նստեց Պրինցի ուսերի վրայ ու պատմեց՝ ինչ տեսել էր օտար երկրներում։ Նա պատմեց նրան կարմիր իբիսներից, որոնք

երկար կարգերով շարւում են Նեղոսի ափերին ու կտուցներովը ոսկէ ձկնիկ որսում. Սֆինքսից, որը հին է, ինչպէս ինքը՝ աշխարհն ու ապրում է անապատում ու գիտէ ամեն ինչ. վաճառականներից, որոնք քայլում են դանդաղ իրենց ուղտերի հետ, սաթէ տերողորմեան ձեռներին. Լուսնէ Լերան Թագաւորից, որը սև է, ինչպէս եբենոսի փայտը, ու երկրպագութիւն է տալիս մի խոշոր բիւրեղի, կանաչ մեծ օձից, որ քնել է արմաւենու վրայ ու քսան քուրմ է պահում, որ՝ իրեն մեղրահաց տան. Թզուկներից, որոնք նաւարկում են մեծ լճի մէջ, խոշոր, տափակ տերևների վրայ նստած ու միշտ կռիւ մղում Թիթեռնիկների հետ...

— Սիրուն, փոքրիկ Ծիծեռնա՛կ, ասաց Պրինցը,— դու ինձ պատմում ես զարմանալի արարածներից, սակայն ամեն ինչից աւելի զարմանալին՝ մարդկային տառապանքն է. Աւելի մեծ խորհուրդ, քան Թշւառութիւնն է, գոյութիւն չունի: Սաւառնի՛ր, իմ քաղաքի վրայով, փոքրիկ Ծիծեռնակ, ու պատմիր ինձ քո տեսածը.

Ու սաւառնեց Ծիծեռնակը մայրաքաղաքի վրայով ու տեսաւ հարուստներին զւարճանալիս իրենց սքանչելի ապարանքներում, մինչդեռ աղքատները նստել էին դարպասների առաջին. Նա թռաւ նեղ փողոցներն ու տեսաւ անօթի երեխաների գունատ դէմքերը՝ անտարբեր դէպի մութ փողոցները յառած աչքերով»...

Ոչ մի հրապարակախօսութիւն, ոչ մի «քաղաքականն» բանաստեղծութիւն չի կարող ունենալ այն իւրօրինակ ազդեցութիւնը, ինչ որ ունի Ուայլդի այդ հէքիաթը:

Այդտեղ աւելորդ խօսքեր և կեղծ շեշտեր չկան։ Բացակայում է այն սենտիմենտալ շաղակրատութիւնը, որի ամենամեծ սիրահարներն են հայ նորագոյն բանաստեղծներից շատ շատերը։ Բայց կայ խոր զգացում, ուժեղ շեշտ և արտասովոր մի գեղեցկութիւն ամբողջ կառուցւածքի մէջ:

Ուայլդը իր այդ հէքեաթում երևան է գալիս որպէս նոր կրօնի և նոր ճշմարտութեան մունետիկ: [illegible] չէ, նա [illegible] գծում քաղաքային երկու [illegible], որոնց [illegible] տաղտկալի դէմքերը, որոնց առաջարկով տապալւում է մերկացած Պրինցի արձանը։

— «Քանի որ նա այլևս գեղեցիկ չէ, հետևապէս օգտակար էլ չէ, ասաց գեղագիտութեան Պրոֆեսորը Համալսարանում»...

Չենք կանգնում Ուայլդի մնացեալ հէքեաթների վրայ, որոնցից մի քանիսը նկարագծւած են միևնոյն պարզ և ազդու գծերով, համակւած են միևնոյն էթիքական կենսահայեցողութեամբ։

Իր հին մեղքերը «քաւում» է «Երջանիկ Պրինցը» յանուն Թռչունների և Թշւառների, յանուն բազմաթիւ տառապողների։

Իր մեղքերը «քաւում» է և «Եսասէր Հսկան»։

Ու հէքիաթներում դծւում է տառապանքի ներքին գեղեցկութիւնը ու վեհանձնութեան հմայքը:

Այդ հէքիաթներում, երևում են «Թշւառները» որոնց օգնելով ամեն ոք երջանկանում և գեղեցկանում է:

Դա է Ուայլդի նոր հաւատամքը, նրա էսթէտիքական-բարոյական կրօնը։

Եւ իհարկէ նրա այդ համոզումը կապւած է ամենասերտ կերպով այն կենսահայեցողութեան հետ, որը ստեղծւել է բաղքենի ինտելլիգէնտների որոշ շրջանում ժամանակակից միջավայրում։ Կռւի կոչել «Թշւառներին» այդ ինտելլիգենտները չեն վստահանւում որովհետև դասակարգային հակամարտութեան նրանք հակառակ են: Սակայն նրանք չեն կարող նաև հաշտւել տիրող կարգերի հետ, որովհետև իշխողների և՛ կեանքը, և՛ մորալը և՛ էսթէտիկան նրանց համար անընդունելի է։

Կան գործեր և երկեր, որոնք միշտ ունին իրենց ուրոյն յեղափոխական իմաստը։

Այդ երկերի հեղինակները յաճախ կապւած են հին սեփականատիրական կարգերի հետ: Սակայն շնորհիւ բարձր գեղարւեստական տաղանդի նրանց յաջողւել է ոչ միայն շեշտել որոշ յեղափոխական էտապներ և դրամատիքական մոմենտներ, այլ և ստեղծել ըմբոստ տենչեր: Այդպէս են օրին. Վիկ-

տոր Հիւգոյի՝ «Թշուառները», «Իննսուն և երեքը» կամ Շիլլերի՝ «Աւազակներ»-ը կամ Ֆլոբերի՝ «Սենտիմենտալ դաստիարակութիւնը» և այլն և այլն: Դրանք, այդ հեղինակները ոչ սոցիալիստներ են և ոչ էլ յեղափոխականներ. Սակայն այդ գեղագէտները չեն կարողացել և չեն ցանկացել հաշտուել տիրող կարգերի, հնացած մորալի և քարացած նորմաների հետ: Եւ դրանցից իւրաքանչիւրը ցուցադրել է ցայտուն կերպով իր բացասական վերաբերմունքը դէպի հին հասարակութիւնը և հին կարգերը: Ու ամեն մէկը ստեղծել է այդ կարգերի դէմ կռւող ապստամբների և գործիչների բնորոշ և հետաքրքրական պորտրէտներ: Ամեն մէկը, և՛ Հիւգոն, և՛ Շիլլերը, և՛ Ֆլոբէրը խիտ գոյներով և ուժեղ զգացումով արտայայտել է իր քննադատական ոգին...

Այդ պատճառով նոյնիսկ այժմ և այսօր այդ մեծ գեղագէտների գործերը այժմէական են. Նրանց գործերը բացի ներքին գեղարուեստական յատկութիւններից ունին առանձին արժէք ևս: Նրանց երկերը մօտ են մեր օրերի սերունդին, որովհետև գունաւորուած են որոշ ազատական ոգով.

Այսպէս են որոշ չափով նաև Ուայլդի առաջին «Հէքիաթներ»-ը. Նրբահնչիւն այդ դրուագները ունին նոյն իսկ մեր օրերում դաստիարակչական որոշ արժէք.

Մեծ անգլիական պօէտը պրոլետարական երգիչ

չէր և ոչ էլ յեղափոխական։ Բայց նա հին հասարակութեան, ժամանակակից սեփականատիրական կարգերի, քաղքենիական մօրալի և աշխարհայեցողութեան ամենավճռական հակառակորդն էր: Ու իր այդ վերաբերմունքը նա չի ծածկել։

«Հէքիաթներ»-ից իւրաքանչիւրը «քաղաքացիական» իր իմաստն ունի։ «Հէքիաթներ»-ը մի աւելորդ անգամ, խարազանում են սոցիալական ներհակութիւնների և դասակարգային հակամարտութեան վրայ հիմնուած հասարակութեան բացասական էութիւնը: Միւս կողմից Ուայլդը գծում է ընկերական ալտրուիստական ոգու մեծ էթիքական արժէքը... Ուայլդը այդ նկատի չի ունեցել: Գուցէ նա այլ մտայղացումներով է տոգորուել։ Կարելի է նոյնիսկ ասել, որ նա «Հէքիաթների» ստեղծագործութեան ժամանակ ևս մնացել է ինդիվիդուալիստ։ Սակայն իրապէս նա, ինչպէս յաճախ պատահում է, ստեղծել է այնպիսի դրուագներ, որոնք ունեցել են միանգամայն այլ արժէք և նշանակութիւն...

Դրանով պիտի բացատրել այն, որ Ուայլդի թէ այդ «Հէքիաթները» և թէ նրա յայտնի «Ռէդինգեան Բանդի Բալլադը» սիրելի են ոչ միայն Ուայլդի «էստէտ» երկրպագուների, այլ և ամենալայն ժողովրդական ու բանւորական աուդիտորիայի համար։

Ա· ԿԱՐԻՆԵԱՆ

ԵՐՋԱՆԻԿ ՊՐԻՆՑԸ

ԵՐՋԱՆԻԿ ՊՐԻՆՑԸ

Քաղաքից վեր, բարձր կոթողի վրայ, կանգնած էր Երջանիկ Պրինցի արձանը։ Նա զօծուած էր մաքուր ոսկու թիթեղներով, աչքերի տեղ ունէր երկու փայլուն շափիւղայ, և մի խոշոր, կարմիր սուտակ շողում էր նրա թրի գաստակի վրայ։

Անչափ սքանչելի էր նա։

— Գեղեցիկ է, ինչպէս հողմացոյցի աքաղաղը, նկատեց Քաղաքային Խորհրդատուներից մէկը, որը տենչում էր գեղագէտի համբաւ ձեռք բերել։ — Միայն ոչ նրա չափ օգտաւէտ, աւելացրեց նա, վախենալով, թէ մի գուցէ հասարակութիւնը համարի նրան անգործնական, և նա այդպէս էլ չէր։

— Ինչո՞ւ նման չես Երջանիկ Պրինցին, հարց տուեց մի խելամիտ մայր իր փոքրիկ տղային, որ աննպատակ լալիս էր։

— Երջանիկ Պրինցի մտքովն անգամ չի անցնում, որ մի որևէ բանի համար լայ։

— Ես գոհ եմ, որ աշխարհիս երեսին գոնէ մի երջանիկ մարդ կայ, մրթմրթաց մի հիասթափուած մարդ, աչքերը յառելով սքանչելի արձանին։

— Նա ուղղակի հրեշտակի է նման, ասացին Որբանոցի երեխաները, երբ դուրս եկան Եկեղեցուց ալ կարմիր թիկնոցներով և մաքուր, սպիտակ գոգնոցներով։

— Ի՞նչ գիտէք, ասաց Մաթեմատիկայի ուսուցիչը. — դուք հրեշտակ երբեք չէք տեսել։

— Ո՜հ, մենք տեսել ենք երազներումս, պատասխանեցին երեխաները. և Մաթեմատիկայի ուսուցիչը յօնքերը կիտեց ու դէմքը խոժոռեց, որովհետև նրա դուրը չեկաւ, որ երեխաները երազ են տեսնում։

Մի գիշեր քաղաքովը մի փոքրիկ ծիծեռնակ թռաւ։ Նրա ընկերները չուել էին Եգիպտոս եօթ շաբաթ առաջ, բայց նա յետ էր մնացել, որովհետև սի

բարձրացել էր մի գեղեցիկ եղէգի վրայ:
Նա նրան նայելով էր վաղ գարնան,
երբ նա մի մեծ, դեղին թիթեռնիկի թե-
ւերից բռնած ջրի վրայ թռաւ, և այն-
պէ՜ս էր գրաւել նրա սրտին իրանով,
որ միայն նրա հետ սիրաբանելու:

— Արդեօք, չսիրե՞մ ես քեզ, ասաց
Ծիծեռնակը, որը սիրում էր խօսել ան-
միջապէս գործին անցնելով. և եղէգը նրան
խոր գլուխ տուեց: Այսպ նա նրա չորս
կողմը թռչկոտեց պտոյտ, դիպչում էր
թիթեռնակ ջրի երեսին ու արծաթէ կանաչ-
ներ հանեց: Դա նրա սիրաբանութիւնն
էր, որ տևեց ողջ ամառը:

— Այ՜ս տարօրինակ սէր, շշնջացին միւս
Ծիծեռնակները: — Չէ՞ որ նա մի գրոշ փող
չունի, իսկ ազգականներ՝ ա՜ թիւ անհա-
մար: Եւ, իրաւ, ողջ գետը լիքն էր եղէգ-
ներով: Այսպ. երբ եկաւ աշուն, ամեն-
քը թռան անցան:

Այնժամ հետև, երբ նրանք չուեցին, Ծի-
ծեռնակը իրեն մենակ զգաց ու սկսեց
ձանձրանալ իր սիրուհուց:

— Նրա բերանից լեզու չկայ, ասաց նա.—և ես վախենում եմ, որ նա պըրերուհի լինի, որովհետև միշտ քամու հետ սիրաբանութիւն է անում։

Եւ, ճիշտ որ, ամեն անգամ, երբ քամին փչում էր, Եղէգը նազանքով լի րեվէրանսներ էր անում։

— Ընդունում եմ, որ նա տնասէր է, շարունակեց նա.—բայց ես սիրում եմ ճանապարհորդութիւն անել, հետևապէս, իմ կինն էլ պիտի սիրի ճանապարհորդութիւններ։

— Կուգե՞ս չուենք միասին, ասաց նա վերջապէս Եղէգին. բայց Եղէգը շարժեց իր գլուխը՝ նա շա՜տ էր կապուած իր տան հետ։

— Դու ինձ հետ խաղ ես արել, բացականչեց Ծիծեռնակը։ Ես մեկնում եմ դէպի պիրամիդները։ Մնա՜ս բարով։ Եւ նա թռաւ անցաւ։

Ողջ օրը նա թռաւ և գիշերը հասաւ քաղաքը։

Ո՞ւր իջնեմ, ասաց նա։ Ես հուսամ-

ցած եմ, որ քաղաքում պատրաստութիւն են տեսել ինձ ընդունելու համար։

Յանկարծ նրա աչքովն ընկաւ բարձր կոթողի վրայ կանգնած արձանը։

— Հէնց այստե՛ղ կիջեւանեմ, բացականչեց նա.— դիրքը գեղեցիկ է և օդը բաւականին թարմ։

Ու նա թառեց ու նստաւ Երջանիկ Պրինցի ոտների արանքում։

— Ես ոսկէ ննջարան ունիմ, շշնջաց նա ինքն իրեն, երբ շուրջը նայեց ու պատրաստուեց քնելու։ Հէնց որ գլուխն ուզում էր դնել իր թեւի տակ, ջրի մի խոշոր կաթիլ վրան ընկաւ։

— Սա՞ ինչ տարօրինակ բան է, բացականչեց նա.— երկինքում մի ամպի կտոր չըկայ, աստղերը՝ ջինջ ու պսպղուն, և, չնայած դրան, անձրև է գալիս։ Իրաւ որ, Հիւսիսային Եւրոպայի կլիման անտանելի է։ Եղէգն անձրև էր սիրում, բայց դա նրա եսամոլութիւնիցն էր։

Յետոյ ընկաւ մի նոր կաթիլ։

— Ի՞նչ օգուտ մի արձանից, երբ նա

չի կարողանում ինձ անձրևից պատսպարել, գոչեց նա. — պետք է ծխնելույզի մի լավ ծածկոց գտնեմ։ Ու նա վճռեց հեռանալ այդտեղից։

Սակայն, մինչև նրա թևերը տարածելը, ընկաւ մի երրորդ կաթիլ էլ, նա վեր նայեց ու տեսաւ... Ո՜հ ինչ տեսաւ։

Երջանիկ Պրինցի աչքերը լիքն էին արտասուքներով, և արտասուքները գլորւում էին նրա ոսկեզօծ այտերից։ Նրա դէմքը այնքա՜ն գեղեցիկ էր լուսնի շողերի տակ, որ Ծիծեռնակի խիղճը շարժեց։

— Ո՞վ ես դու, ասաց։

— Երջանիկ Պրինցն եմ։

— Ինչո՞ւ ես լալիս, ապա, հարցրեց Ծիծեռնակը։ Դու ինձ ծիփ-ծիփ թացեցիր։

— Երբ ես կենդանի էի, և ունէի մարդկային սիրտ, պատասխանեց արձանը, ես չգիտէի, թէ ինչ է արտասուքը, որովհետև ես ապրում էի Sans—Souci*) ապարանքում, ուր վիշտը մուտք չունէր։ Ցերեկները ես խաղում էի իմ ըն-

*) Sans-Souci՝ անհոգ։

կերների հետ այգու մէջ, իսկ երեկոները ղեկավարում պարերը Մեծ Սրահում։ Այգու շուրջը բարձր պատնէշ էր քաշած, և ես երբէք չհետաքրքրուեցի հարցնել՝ ի՞նչ կար նրա յետեւը՝ շուրջս ամեն ինչ այնքա՜ն սքանչելի էր։ Իմ պալատականները անունս դրին Երջանիկ Պրինց, և, իսկապէս, ես երջանիկ էի, եթէ հաճոյքը երջանկութիւն է։ Այսպէս ես ապրեցի, այսպէս էլ վախճանուեցի։ Եւ, այժմ, երբ ես մեռած եմ, նրանք ինձ դրին այստեղ, այնքա՜ն բարձր, որ ես կարողանում եմ տեսնել իմ քաղաքի բոլոր այլանդակութիւնները ու թշուառութիւնները, և, թէև իմ սիրտը արճիճից է շինած, այնուամենայնիւ, ես չեմ կարողանում զըսպել իմ արտասուքները։

— Ինչպէ՜ս, մի՞թէ նա ձոյլ ոսկուց չէ, ասաց Ծիծեռնակն ինքն իրեն։ Նա այնքան քաղաքավարի էր, որ բարձր ձայնով անձնական նկատողութիւն չէր անի։

— Այնտեղ, հեռու, շարունակեց արձանը մեղմ, քաղցրալուր ձայնով,— այնտեղ

հեռու, մի աղքատ տուն կայ։ Պատուհաններից մէկը բաց է և ես կարողանում եմ տեսնել սեղանի կողքին նստած մի կին։ Նրա դէմքը նիհար է ու վտիտ, ձեռները կոպիտ ու կարմրաներկ, ասեղներով ծակծկած, որովհետև նա կար անող է։ Նա անուանադիրկ է ասեղնագործում Թագուհու շքախմբի ամենաչքընաղ օրիորդներից մէկի կերպասէ հագուստի վրայ՝ առաջիկայ պալատական պարահանդէսին հագնելու համար։ Սենեակի անկիւնում, մահճակալի վրայ, հիւանդ պառկած է նրա փոքրիկ տղան։ Նա տաքութեան մէջ է և խնդրում է, որ մայրը իրեն նարինջ տայ։ Իսկ մայրը, գետաջրից բացի, ուրիշ ոչինչ չունի նրան տալու, ու նա լալիս է։ Ծիծեռնա՛կ, Ծիծեռնա՛կ, դու փոքրի՛կ Ծիծեռնակ, չե՞ս տանի դու նրա համար Թրիս դաստակի վրայի սուտակը։ Ոտներս ամրացրուած են այս պատուանդանին, և ես տեղիցս չեմ կարող շարժուել։

— Ինձ Եգիպտոսում սպասում են,

ասաց Ծիծեռնակը.— Իմ ընկերները Նեղոսի վրայ յետ ու առաջ են թռչում ու զրուցում փարթամ լոտոսների հետ։ Շուտով նրանք քնելու կերթան Մեծ Արքայի դամբարանը։ Այնտեղ հանգչում է ինքը, Թագաւորը իր նկարազարդ դագաղի մէջ։ Նրան պարուրել են դեղին քաթանի մէջ և զմռսել անուշահոտ խոտերով։ Նրա պարանոցին բաց կանաչագոյն տապաքարէ շղթայ է ձգուած, և նրա ձեռները նման են թօշնած տերևների։

— Ծիծեռնա՛կ, Ծիծեռնա՛կ, դու փոքրի՛կ Ծիծեռնակ, ասաց Պրինցը.— Չե՞ս մնայ ինձ հետ մի գիշեր ևս ու չե՞ս լինի իմ սուրհանդակը։ Տղան այնքա՜ն ծարաւ է և մայրը՝ այնքա՜ն տրտում։

— Չեմ կարծում, որ երեխաները ինձ համար սիրելի լինին, պատասխանեց Ծիծեռնակը։— Անցեալ ամառ, երբ ես գետի վրայ էի ապրում, երկու գաժան տղայ կար՝ ջաղացպանի որդիները, որոնք միշտ քարեր էին նետում դէպի ինձ։ Նրանք

երբէք ինձ չէին դիպչում, իհարկէ. մենք, ծիծեռնակներս, կերած-կորած չենք, մանաւանդ որ իմ ցեղն էլ յայտնի է իր ճարպիկութեամբ. յամենայն դէպս դա նրանց կողմից անպատկառութիւն էր։

Սակայն Երջանիկ Պրինցը այնքան տխուր տեսք ունէր, որ փոքրիկ Ծիծեռնակի գութը շարժեց։

— Այստեղ շատ ցուրտ է, ասաց նա, բայց և այնպէս ես կ՚մնամ մի գիշեր ես և կլինեմ քո սուրհանդակը։

— Շնորհակա՛լ եմ, փոքրի՛կ Ծիծեռնակ, ասաց Պրինցը։

Եւ հանեց Ծիծեռնակը իր կտուցով Պրինցի թրից խոշոր սուտակը և, կտուցին բռնած, սլացաւ ու անցաւ քաղաքի տանիքների վրայով։

Նա անցաւ մայր եկեղեցու գմբէթի կողքով, ուր սպիտակ, մարմարէ հրեշտակներն են քանդակագործուած։ Նա անցաւ պալատի մօտով ու լսեց պարահանդէսի աղմուկը։ Մի չքնաղ կոյս դուրս եկաւ պատշգամբն իր սիրահարի հետ։

— Ի՞նչ սքանչելի են աստղերը, ասաց սիրահար կոյսին, — և ինչքա՞ն սքանչելի է սիրոյ ոյժը։

— Յոյս ունեմ իմ հագուստը մինչև Պալատական պարահանդէսը պատրաստ կլինի, պատասխանեց կոյսը։ — Ես պատուիրել եմ, որ վրան անուշահոտ ծաղիկներ ասեղնագործեն, իսկ կար անողները այնքա՜ն ծոյլ են։

Նա անցաւ գետի վրայով ու տեսաւ նաւերի կայմերից կախած լապտերները։ Նա անցաւ Գետտոյի*) վրայով ու տեսաւ ծեր հրեաներին միմեանց հետ առևտրական պայմաններ կապելիս և պղնձէ կշեռքների վրայ դրամներ քաշելիս։ Վերջապէս նա հասաւ աղքատիկ տնակին ու ներս նայեց։ Մանուկը տաքութեան մէջ թաւալւում էր անկողնումը, և մայրը խոր քնել էր՝ այնքա՜ն նա յոգնած էր։ Նա ներս թռաւ ու խոշոր սուտակը դրեց սեղանի վրայ, կնոջ մատնոցի կողքին։ Ապա զգուշութեամբ թրչ-

*) Գետտօ—Հրէական թաղ առհասարակ։

ոտեց մանեա կալի շուրջն ու երբ Թևերով հովանարեց մանուկի ճակատը։

— Ինչքա՜ն զովացայ ես, ասաց տղան.

—Ուրեմն ես կլաւանամ, ու խորասուզուեց քաղցր քնի մէջ։

Ապա Ծիծեռնակը դարձաւ դէպի երջանիկ Պրինցն ու պատմեց նրան՝ ինչ որ արել էր։

— Ա՜յ քեզ տարօրինակ բան, նկատեց նա.—Այժմ միանդամայն ինձ տաք եմ զգում, թէև այսպէս ցուրտ է։

— Դա նրանից է, որ դու բարի գործ ես կատարել, ասաց Պրինցը։ Ու փոքրիկ Ծիծեռնակը սկսեց մտածել և ապա քնեց։ Մտածմունքը միշտ նրան քուն էր բերում։

Երբ օրը բացուեց, նա թռաւ դէպի գետըն ու լողաց։

—Սա ի՞նչ տարօրինակ երևոյթ է, ասաց Թռչնաբանութեան Պրոֆէսորը կամրըջով անցնելիս.—Ձմեռը Ծիծեռնա՞կ։

Եւ նա մի երկար նամակ գրեց դրա մասին տեղական թերթում։ Ամենքը ցի-

տատներ հանեցին այդ նամակից, որովհետև նամակը լի՛ըն էր այնպիսի խօսքերով, որոնց իմաստը չէին կարողանում հասկանալ։

Այս գիշեր ևս մեկնում եմ դէպի Եգիպտոս, ասաց Ծիծեռնակը, և այդ հեռանկարը նրա տրամադրութիւնը բարձրացրեց։ Նա այցելեց բոլոր հրապարակական արձանները և երկար ժամանակ նստեց եկեղեցու զանգակատան ծայրին։ Ուր գնում էր՝ ճնճղուկները ծլվլում էին ու ասում միմեանց.

— Սա ի՜նչ անսովոր օտարական է.— Եւ դա նրան մեծ հաճոյք էր պատճառում։

Երբ ծագեց լուսինը, նա վերադարձաւ դէպի Երջանիկ Պրինցը։

— Ունի՞ս որև է պատուէր Եգիպտոս տանելու, բացականչեց նա.—Ես իսկոյն մեկնում եմ։

Ծիծեռնա՛կ, Ծիծեռնա՛կ, դու փոքրի՛կ Ծիծեռնակ, ասաց Պրինցը.—Չե՞ս կարող մնալ մօտս մի գիշեր ևս

— Ինձ սպասում են Եգիպտոսում, պատասխանեց Ծիծեռնակը,— վաղն իմ ընկերները պիտի թռչեն դէպի Նեղոսի Երկրորդ Ջրվէժը։ Այնտեղ, եղէգների մէջ, պառկել է գետաձին, և մի մեծ գրանիտէ գահի վրայ բազմել է Մեմնոն Աստուածը։ Ողջ գիշերը նա դիտում է աստղերը, և երբ ծագում է լուսաստղը՝ նա բերկրանքից աղաղակում է ու ապա լռում։ Կէսօրին դեղին առիւծները գետափն են իջնում ջուր խմելու։ Նրանց աչքերը կանաչ ծովաքարերի են նման և նրանց մռնչիւնը ուժեղ է, քան ջրվէժի մռնչիւնը։

Ծիծեռնա՛կ, Ծիծեռնա՛կ, դու փոքրի՛կ Ծիծեռնակ, ասաց Պրինցը.— Հեռու քաղաքի ծայրին, մանսարդում*), տեսնում եմ մի երիտասարդ։ Նա կռացել է թղթերով ծածկուած գրասեղանի վրայ, և նրա մօտ, բաժակի մէջ, դրած է թառամած մանուշակների մի փունջ։ Նրա մազերը դարչնագոյն են ու գանգուր և նրա

*)Մանսարդ—տանիքի տակը սենեակ։

շրթունքները կարմիր են, ինչպէս նուռ և աչքերը խոշոր են ու խոհուն։ Նա աշխատում է վերջացնել իր պիեսը Թատրոնի Կառավարչի համար, սակայն դրա համար չափից դուրս ցուրտ է։ Բուխարու մէջ կրակ չկայ, և քաղցը սպառել է նրա ոյժը։

Ես կմնամ քեզ մօտ մի գիշեր ևս, — ասաց Ծիծեռնակը, որն իսկապէս մի լաւ սիրտ ունէր։

Մի սուտակ էլ նրա՞ համար տանեմ։

— Աւա՜ղ, ես այլևս սուտակ չունեմ, — ասաց Պրինցը.— եղած չեղածս՝ աչքերս են։ Նրանք շինուած են հազուագիւտ շափիւղաներից՝ բերուած Հնդկաստանից հազար տարի սրանից առաջ։ Կտուցդ հանիր դրանցից մէկը և տար տուր նրան։ Նա կծախի այդ ակնավաճառին և ուտելիք ու վառելիք կգնի ու կվերջացնի իր գրուածքը։

— Սիրելի՛ Պրինց, — ասաց Ծիծեռնակը. — Ես անկարող եմ այդ անել. ու սկսեց լալ։

— Ծիծեռնա՛կ, Ծիծեռնա՛կ, դու փոքրի՛կ Ծիծեռնակ, ասաց Պրինցը.—Կատարի՛ր, ինչ հրամայում եմ քեզ:

Ու Ծիծեռնակը հանեց կտուցով Պըրինցի աչքն ու թռաւ դէպի ուսանողի մանսարդը: Միանգամայն հեշտ էր ներս մտնելը, որովհետև տանիքը ճեղքուած ունէր: Նա այդտեղից ներս ցատկեց ու մըտաւ սենեակը: Երիտասարդը առել էր գլուխն ափերի մէջ, ուստի չլսեց թըռչունի թևերի ձայնը և, երբ աչքերը բարձրացրեց՝ իր թառամած մանուշակների մէջ մի սքանչելի շափիւղայ գտաւ:

— Սկսում են արդէն ինձ գնահատել. բացականչեց նա.—Երևի սա մի որևէ խոշոր երկրպագու է ուղարկել: Հիմա որ ես կաւարտեմ իմ պիեսը». ու նրա դէմքը փայլեց երջանկութիւնից:

Հետևեալ օրը Ծիծեռնակը թռաւ դէպի նաւահանգիստը: Նա նստեց մի մեծ նաւի կայմի վրայ ու սկսեց դիտել թէ ինչպէս նաւաստիները թոկերով նաւախարշից մեծ-մեծ արկղներ են դուրս քաշում.

— Քաշէ՜ք, վե՜ր, գոչում էին նրանք ամէն մի արկղը հանելիս։

— Ես մեկնում եմ դէպի Եգիպտոս, բացականչեց Ծիծեռնակը. սակայն ոչ ոք ուշք չդարձրեց նրա վրայ, ու, երբ ծագեց լուսինը, նա յետ թռաւ դէպի Երջանիկ Պրինցը։

— Եկել եմ քեզ հետս բարով ասելու, բացականչեց նա։

— Ծիծեռնա՛կ, Ծիծեռնա՛կ, դու փոքրիկ Ծիծեռնակ, ասաց Պրինցը.— Չե՞ս մնայ մօտս մի գիշեր ևս։

— Արդէն ձմեռ է, պատասխանեց Ծիծեռնակը.— Եւ շուտով սառը ձիւն կգայ այստեղ։ Եգիպտոսում տաք արեւ շողում է կանաչ արմաւենիների, և կոկորդիլոսները պառկել են ցեխի մէջ ու ծոյլ-ծոյլ նայում են չորս կողմը։ Իմ ընկերները բոյն են շինում Բաալբէկի*) Տաճարում և վարդագոյն ու սպիտակ աղաւնիները նայում են նրանց ու մնչում։

*) Սիրիայում մի քաղաք է, որ յայտնի է Արեւին Նուիրած մի հսկայական տաճարով: Այժմ աւերակ:

— Սիրելի՛ Պրինց, ես պիտի գնամ, իսկ քեզ երբէք չեմ մոռանալ և եկող գարնան քեզ համար կբերեմ երկու անգին քար՝ տուածներիդ փոխարէն: Սուտակը կլինի աւելի կարմիր, քան կարմիր վարդը և շափիւղան կլինի կապոյտ, ինչպէս անհուն ծովը:

— Ներքև, սկւէրում, ասաց Երջանիկ Պրինցը, մի փոքրիկ լուցկէվաճառ աղջիկ կայ: Նրա լուցկիները առուի մէջ են ընկել ու փչացել: Հայրը կծեծի նրան, եթէ նա փող չբերի տուն, և նա լալիս է: Նա ոչ կօշիկ ունի և ոչ էլ գուլպայ, և նրա փոքրիկ գլուխը բաց է: Հանի՛ր իմ միւս աչքը և տո՛ւր նրան, ու հայրը նրան չի՛ ծեծի:

— Ես կմնամ քեզ մօտ մի գիշեր ևս, ասաց Ծիծեռնակը.—բայց քո աչքերը չեմ կարող հանել: Դու միանգամայն կոյր կմնաս:

— Ծիծեռնա՛կ, Ծիծեռնա՛կ, դու փոքրի՛կ Ծիծեռնակ, ասաց Պրինցը.—Արա՛ ինչ քեզ հրամայում եմ:

Եւ հանեց նա Պրինցի միւս աչքն ու թռաւ: Նա սլացաւ լուցկէվաճառ աղջըկայ թռչքով ու գցեց անգին քարը նրա ափի մէջ:

— Ի՞նչ գեղեցիկ ապակու կտոր է, բացականչեց փոքրիկ աղջիկը, և նա, ծիծաղը դէմքին, վերադարձաւ տուն:

Այս Ծիծեռնակը եկաւ Պրինցի մօտ:

— Այժմ դու կոյր ես, ասաց Պրինցը, այսուհետև ես կմնամ քեզ մօտ ընդմիշտ:

— Ոչ', փոքրի՛կ Ծիծեռնակ, ասաց Պրինցը, դու պէտք գնաս Եգիպտոս:

— Քեզ մօտ պիտի մնամ ընդմիշտ, ասաց Ծիծեռնակն ու քնեց նրա ոտների տակ:

Հետևեալ օրը մինչև լոյս նա նստեց Պրինցի ուսերի վրայ ու պատմեց՝ ինչ տեսել էր օտար երկրներում: Նա պատմեց նրան կարմիր իբիսներից*), որոնք երկայն կարգերով շարւում են Նեղոսի ափերին ու կտուցներովը ոսկէ ձկնիկ որսում. սֆինքսից, որը հին է, ինչպէս

*) Իբիս—Եգիպտական արագիլ:

ինքը՝ աշխարհն ու ապրում է անապատում ու գիտէ ամէ՛ն ինչ. վաճառականներից, որոնք քայլում են հանդարտ իրենց ուղտերի հետ, սաթէ տէրողորմեան ձեռներին. Լուսնէ Լերան թագաւորից, որը սև է, ինչպէս Եբենոսի փայտը, ու երկրպագութիւն է տալիս մի խոշոր բիւրեղի. կանաչ մեծ օձից, որ բնել է արմաւենու վրայ ու քսան քուրմ է պահում որ իրեն մեղրահաց տան. թզուկներից, որոնք նաւարկում են մեծ լճի մէջ, խոշոր, տափակ տերևների վրայ նստած ու միշտ կռիւ մղում թիթեռնիկների հետ։

— Սիրուն, փոքրիկ Ծիծեռնա՛կ, ասաց Պրինցը. — դու ինձ պատմում ես զարմանալի պատմածներից, սակայն ամէն ինչից աւելի զարմանալին՝ մարդկային տառապանքն է։ Աւելի մեծ Խորհուրդ, քան Թշուառութիւնն է, գոյութիւն չունի։ Սաւառնի՛ր իմ քաղաքի վրայով, փոքրի՛կ Ծիծեռնակ, ու պատմիր ինձ քո տեսածը։

Ու սա առնեց Ծիծեռնակը մայրաքաղաքի վրայով ու տեսաւ հարուստներին զուարճանալիս իրենց սքանչելի ապարանքներում, մինչդեռ աղքատները նստել էին դարպասների առաջին։ Նա թռաւ նեղ փողոցներն ու տեսաւ անօթի երեխաների գունատ դէմքերը՝ անտարբեր դէպի մութ փողոցները յառած աչքերով։ Կամրջի կամարի տակ երկու փոքրիկ մանուկ փաթաթուել էին միմեանց՝ տաքանալու համար։

— Ինչքան սովա՜ծ ենք, ասում էին նրանք։

— Չի՛ կարելի այստեղ պառկել, բոռաց պահապանը. ու նրանք նորից գնացին թափառելու անձրեւի տակ։

Ապա նա թռաւ Պրինցի մօտ ու պատմեց, ինչ տեսել էր,

— Ես ծածկուած եմ մաքուր ոսկով, ասաց Պրինցը.— Հանիր ոսկին շերտ առ շերտ, ու տա՛ր իմ աղքատներին. կենդանի մնացածները միշտ կարծում են, որ ոսկին նրանց կերջանկացնի։

Ծիծեռնակը կտուցով պոկեց մաքուր ոսկին շերտ առ շերտ, մինչև որ Պրինցը գորշ ու մռայլ դարձաւ։ Մաքուր ոսկին, շերտ առ շերտ, բաժանեց աղքատներին, և երեխաների դէմքերը աւելի վարդագունեցին, ու նրանք սկսեցին ծիծաղել ու փողոցում խաղալ։

— Այժմ որ հաց ունինք, բացականչեցին նրանք։

Այնուհետև ձիւն եկաւ և ձիւնից յետոյ սառնամանիք արաւ։ Փողոցները կարծես արծաթաշէն լինէին՝ այնքա՜ն պայծառ էին ու շողշողուն։ Սառցէ երկայն սուրերը, բիւրեղէ դաշոյնների նման, կախուել էին տների ռունգներից, մարդիկ դուրս էին գալիս մուշտակների մէջ, և փոքրիկ տղաները կարմիր գլխարկներով սահում էին սառուցի վրայ։

Խեղճ Ծիծեռնակը աւելի ու աւելի էր մրսում, բայց Պրինցից չէր ուզում հեռանալ՝ այնքա՜ն սիրում էր նրան։ Նա հացթուխի դրան առաջին փշրանքներ էր

հաւաքում, երբ հացթուխը չէր նկատում, և թևերը թափահարելով աշխատում էր տաքանալ։

Սակայն վերջապէս նա զգաց, որ մահը մօտենում է։ Նրան այժմ հերիք արաւ միայն Պրինցի ուսը բարձրանալու։

— Մնաս բարո՜վ, սիրելի՛ Պրինց, շըշնջաց նա.—Թոյլ կտա՞ս ձեռքդ համբուրեմ։

— Ես գոհ եմ, որ դու վերջապէս մեկնում ես Եգիպտոս, փոքրի՛կ Ծիծեռնակ, ասաց Պրինցը.—դու շա՜տ երկար մնացիր այստեղ, բայց դու պիտի համբուրես իմ շրթունքները, որովհետև ես քեզ սիրում եմ։

— Ես Եգիպտոս չեմ գնում, ասաց Ծիծեռնակը.—Ես գնում եմ դէպի Մահուան Օթեանը։ Մահը և քունը եղբայրներ են, այնպէս չէ՞։

Եւ նա համբուրեց Երջանիկ Պրինցի շրթունքներն ու մահացած ընկաւ նրա ոտների տակ։

Այդ րոպէին մի տարօրինակ պայթիւն

յսուեց արձանի ներսից, կարծես թէ մի՛ բան ջարդուեց։ Արճճէ սիրտն էր դա, որ երկու մասի էր կիսուել։ Իսկապէս սարսափելի սառնամանիք էր։

Հետեւեալ օրը, կանուխ, Քաղաքագլուխը Քաղաքային Խորհրդատուների հետ զբօսնում էր ներքեւ՝ ակւերում։ Կոլթողի մօտով անցնելիս Քաղաքագլուխը բարձրացրեց գլուխն ու նայեց արձանին։

— Տէ՜ր Աստուած, ի՜նչ ողորմելի տեսք ունի Երջանիկ Պրինցը, ասաց նա։

Իրա՛ւ, ի՜նչ ողորմելի է, բացականչեցին Քաղաքային Խորհրդատուները, որոնք միշտ համակարծիք էին Քաղաքագլխի հետ. ու նրանք բարձրացան արձանին նայելու։

— Թրիցը սուտակը ընկել է, աչքերն անհետացել են ու նա այլեւս ոսկեզօծ չէ, ասաց Քաղաքագլուխը.—իսկապէս նա մի քիչ աւել է, քան աղքատը։

— Մի քիչ աւել է, քան աղքատը, ասացին Քաղաքային Խորհրդատուները։

— Ու նրա ոտների տակ մի բոլորովին սատկած թռչուն կայ, շարունակեց

Քաղաքագլուխը։ Հարկաւոր է մի յայ-տարարութիւն բաց թողնել, որ թռչուն-ներին արգելւում է այստեղ սատկել։

Եւ Քաղաքային Քարտուղարը գրի ա-ռաւ այդ առաջարկը։

Ու տապալեցին Երջանիկ Պրինցի ար-ձանը։

— Քանի որ նա այլեւս գեղեցիկ չէ, հետեւապէս օգտակար էլ չէ, ասաց Գե-ղագիտութեան Պրոֆէսորը Համալսա-րանում։

Ապա հալեցին արձանը հնոցի մէջ, և Քաղաքագլուխը Խորհրդարանում ժողով գումարեց՝ վճռելու, թէ ինչ անեն մե-տաղը.

Իհարկէ, մի այլ արձան պիտի շինենք, ասաց նա.—Եւ դա թող լինի հէնց իմը։

— Ի՛մը, ասաց Քաղաքային Խորհր-դատուներից ամէն մէկը, ու կռուեցին։

Վերջերս լսեցի, որ մինչև սրա էլ դեռ կռւում են։

— Տարօրինա՜կ բան, ասաց բանւոր-ների Հսկիչը ձուլարանում.—Այս կոտ-

րած արճճէ սիրտը հնոցի մէջ չի հալւում։ Պէտք է նրան դէն ձգել։

Եւ նրանք դէն ձգեցին աղբակոյտը, ուր ընկած էր նաև սառած Ծիծեռնակը։

— Բե՛ր ինձ մայրաքաղաքի ամենաթանգագին իրերից երկուսը, ասաց Աստուած Իր հրեշտակներից մէկին։ Եւ հրեշտակը բերաւ. արճճէ սիրտն ու սառած թռչունը։

— Քո ընտրութիւնն արդարացի է, ասաց Աստուած,--որովհետև Իմ Արքայութեան պարտիզում այս փոքրիկ թռչունը պիտի երգէ յաւիտեանս յաւիտենից ու Իմ ոսկէ քաղաքում Երջանիկ Պրինցը պիտի փառաբանի ինձ։

ՍՈԽԱԿՆ ՈՒ ՎԱՐԴԸ

ՍՈԽԱԿՆ ՈՒ ՎԱՐԴԸ

— Նա ինձ ասաց, որ կպարի հետս, եթէ նրա համար կարմիր վարդ բերեմ, բացականչեց երիտասարդ Ուսանողը.— Այն ինչ իմ պարտէզում մի հատիկ կարմիր վարդ չկայ։

Լսեց նրան իր, քարակաղնու վրայ շինած, բնից Սոխակը, և նայեց սաղարթի միջից, ու զարմացաւ։

— Մի հատիկ կարմիր վա՜րդ իմ ողջ պարտէզում, բացականչեց նա, և լցուեցին նրա չքնաղ աչքերն արտասուքներով։ — Ա՜հ, ի՜նչ չնչին բանից է կախուած մարդու երջանկութիւնը։ Ես կարդացել եմ ա՛յն ամենը, ինչ գրել են իմաստուն մարդիկ, և իմն են փիլիսոփայութեան բոլոր գաղտնիքները, ա՛յժմ, մի հատիկ

կարմիր վարդ չունենալու պատճառով՝ խորտակուած է իմ կեանքը։

— Ահա՛, վերջապէս, մի ճշմարիտ սիրահար, ասաց Սոխակը.—Ամեն գիշեր երգել եմ ես նրա մասին, թէև ես նրան չէի ճանաչում։ Ամեն գիշեր արել եմ ես նրա պատմութիւնը աստղերին, և հիմա տեսայ ես նրան։ Մուգ են նրա մազերը, ինչպէս յակինթը, և կարմիր են նրա շրթունքները, ինչպէս նրա որոնած վարդը, սակայն գունատուել է խանդից նրա դէմքը, ինչպէս փղոսկրը և իր կնիքն է դրել վիշտը՝ նրա ճակատի վրայ։

— Պրինցը վաղը երեկոյեան պարահանդէս է սարքում, շշնջաց Երիտասարդ Ուսանողը.—Եւ կլինի իմ սիրուհին հիւրերի շարքում։ Եթէ նրա համար կարմիր վարդ տանեմ՝ կպարի նա ինձ հետ մինչև լոյս։ Եթէ նրա համար կարմիր վարդ տանեմ՝ նրան իմ թևեր կառնեմ, և կթեքի նա իր գլուխը իմ ուսին, և կսեղմեմ ես նրա ձեռքը իմի մէջ։ Բայց չկայ իմ պարտիզում մի հատիկ վարդ, ուստի ես պի-

տի նստեմ մենակ, և կանցնի նա իմ մօտից, նոյնիսկ ինձ չի' նայի, և իմ սէրը կփշրուի։

— Ահա', իսկապէս, ճշմարիտ սիրահարը, ասաց Սոխակը.—Այն՝ ինչ երգում եմ, նա զգում է, ա'յն, ինչ բերկրանք է ինձ համար, նրա համար տառապանք է։ Անշուշտ, սէրը հրաշալի է։ Նա աւելի թանկ է, քան զմրուխտը, և շա'տ թանկ, քան մարգարիտը։ Մարգարիտներով և նռներով նրան չես առնի, և ոչ էլ կարելի է նրան ցուցադրել շուկայի մէջ։ Գնել նրան չեն կարող վաճառականները, և ոչ էլ կշռել ոսկու նժարով։

— Կնստեն երաժիշտները գալլերէյում, ասաց երիտասարդ Ուսանողը.—Եւ կնուագեն լարաւոր գործիքների վրայ, և կպարի իմ սիրուհին քնարի ու ջութակի ներդաշնակութեամբ։ Կպարի նա այնպէ՜ս թեթևաքայլ, որ չեն դիպչի նրա ոտները յատակին, և կխմբուեն նրա շուրջը պալատականները՝ իրենց շքեղ հագուստներով։ Իսկ ինձ հետ չի' պարի նա, որով-

հետև վարդ չեմ ունենայ նրան տալու.— ու ընկաւ նա խոտի վրայ, և ծածկեց ձեռներով իր դէմքը. ու լաց եղաւ:

— Ինչո՞ւ է լալիս, հարցրեց փոքրիկ Կանաչ Մողէզը, երբ, պոչը ցից, վազում էր նրա մօտով:

— Ճշմարի՛տ, ինչո՞ւ, ասաց Թիթեռնիկը, որ թռչկոտում էր արեւի շողի շուրջը:

— Ճշմարի՛տ, ինչո՞ւ, հարցրեց Մարգարտածաղիկը իր հարեւանին մեղմ ու քնքոյշ շշուկով:

— Մի կարմիր վարդի համար է նա լալիս, ասաց Սոխակը:

— Մի կարմիր վարդի համա՞ր, բացականչեցին նրանք.—Շատ ծիծաղելի է, և փոքրիկ Մողէզը, որ մի քիչ ցինիկ էր, հրրհրա ծիծաղեց:

Միայն Սոխակը հասկացաւ Ուսանողի վշտի գաղտնիքը, և նստեց լռելեայն կաղնու ծառի վրայ, ու մտածեց Սիրոյ խորհրդի մասին:

Մէկ էլ յանկարծ տարածեց իր գորշ

թեւերն ու նետուեց օդի մէջ։ Նա սլացաւ պուրակի վրայով՝ ինչպէս մի ստուեր, և ստուերի պէս նա անցաւ պարտէզի վրայով։

Կանաչ արօտում մի չքնաղ վարդի ծառ կար, և երբ տեսաւ նա այդ ծառը՝ թռաւ դէպի նա, ու նստեց նրա ճիւղերից մէկի վրայ։

— Ինձ մի կարմիր վա՛րդ տուր, բացականչեց,—և կերգեմ քեզ իմ ամենից քաղցրալուր երգը։

Ու շարժեց Վարդենին իր գլուխը։

— Սպիտա՛կ են իմ վարդերը, պատասխանեց.—Սպիտակ՝ ինչպէս ծովի փրփուրը, և աւելի սպիտակ՝ քան լերան գագաթի ձիւնը։ Սակայն՝ գնա՛ դու իմ եղբօր մօտ, որ բուսել է Արեւի հնամեայ Ժամացոյցի մօտ, և, թերևս, տայ քեզ նա՝ քո ուզածը։

Ու թռաւ Սոխակը դէպ այն վարդենին, որ բսել էր Արեւի հնամեայ Ժամացոյցի մօտ։

— Ինձ մի կարմիր վարդ տուր, բա-

ցականչեց.—Եւ կերգեմ քեզ իմ ամենից քաղցրալուր երգը։

Ու շարժեց Վարդենին իր գլուխը։

— Դեղին են իմ վարդերը, պատասխանեց.—Դեղի՛ն՝ ինչպէս մազերը ջրանուշի, որ բազմած է սաթէ գահի վրայ, և աւելի դեղին՝ քան Նարկիսը, որ ծաղկում է մարգում, մինչև որ կգայ խոտհարը իր սուր գերանդիով։ Սակայն՝ գնա՛ դու իմ եղբօր մօտ, որ բսել է Ուսանողի պատուհանի տակ, և, թերևս, տայ քեզ նա՝ քո ուզածը։

Ու թռաւ Սոխակը դէպ այն վարդենին, որ բսել էր Ուսանողի պատուհանի տակ։

— Ինձ մի կարմիր վա՛րդ տուր, բացականչեց.—Եւ կերգեմ քեզ իմ ամենից քաղցրալուր երգը։

Ու շարժեց վարդենին իր գլուխը։

—Կարմի՛ր են իմ վարդերը, պատասխանեց.—Կարմիր՝ ինչպէս աղաւնու ոտիկները, և աւելի կարմիր քան մարջանի մեծ հովհարները, որոնք ծածանւում

են չոր ովկեանի անձաւներում։ Սակայն՝ սառեցրել է ձմեռն իմ երակները, և այրել է սառնամանիքն իմ բողբոջները, և փշրել է փոթորիկն իմ ճիւղերը, և այս տարի, մինչև վերջ, մի հատիկ վարդ չը պիտի ունենամ։

— Մի հատիկ վա՜րդ՝ ահա իմ ողջ ուզածը, բացականչեց Սոխակը։— Միայն մի կարմիր վա՜րդ։ Մի՞թե ուրիշ հնար չկայ, որ ես գտնեմ։

— Կայ մի հնար, պատասխանեց Վարդենին,—բայց դա այնքան դաժան է, որ չեմ համարձակւում քեզ ասել։

— Ասա՛ ինձ, բացականչեց Սոխակը,— ես չեմ վախենում։

— Եթէ դու վա՛րդ ես ուզում, ասաց Վարդենին.—դու պիտի ստեղծես քո դայլայլներից՝ լուսնի շողերի տակ, և ներկես՝ քո սեփական սրտի արիւնով։ Դու պիտի երգես ինձ համար՝ կուրծքդ փշին սեղմած։ Ողջ գիշերը պիտի երգես ինձ համար, փուշը պիտի խոցի սիրտդ, և

կենդանի արիւնդ պիտի հոսի երակներիս մէջ և դառնայ իմ արիւնը։

— Մահը մեծ արժէք է՝ մի կարմիր վարդ գնելու համար, բացականչեց Սոխակը։ — Եւ թանկ է կեանքը՝ բոլորի համար։ Դուրեկա՞ն է՝ նստել կանաչ անտառում և դիտել Արևը՝ իր ոսկէ կառքի մէջ, ու Լուսինը՝ իր մարգարտէ կառքում։ Անո՞ւշ է հրշակի բուրմունքը և անո՞ւշ՝ զանգակ-ծաղիկները, որոնք թաք են կենում հովիտներում, և հաւամրգերը, որոնք ծաղկում են բլուրներում։ Բայց և այնպէս Սէրը աւելի լաւ է՝ քան Կեանքը, և քանի գլուխ արժէ մի թռչնի սիրտ, համեմատած մարդու սրտի հետ։

Ու տարածեց իր գորշ թևերն, ու նետուեց օդի մէջ։ Նա սլացաւ պարտիզի վրայով՝ ինչպէս մի ստուեր, և, ինչպէս մի ստուեր, նա անցաւ պուրակի վրայով։

Երիտասարդ Ուսանողը դեռ ևս պառկած էր խոտի վրայ, ուր թողել էր նրան Սոխակը, և դեռ ևս, չէին ցամաքել արտասուքները նրա չքնաղ աչքերից։

Ո՜վ բախտաւո՛ր, բացականչեց Սոխակը. — Ո՜վ բախտաւո՛ր, կստանաս կարմիր վարդը: Կստեղծեմ ես նրան իմ դայլայլներից՝ լուսնի շողի տակ, և կներկեմ՝ իմ սեփական սրտի արիւնով: Մի բան, որի փոխարէնը խնդրում եմ ես քեզանից, դա այն է՝ որ դու մնաս անձնուէր սիրահար, որովհետև Սէրն աւելի իմաստուն է՝ քան Փիլիսոփայութիւնը, թէև Փիլիսոփայութիւնն էլ է իմաստուն, և աւելի հզօր՝ քան Իշխանութիւնը, թէև Իշխանութիւնն էլ է հզօր: Հրագոյն են Նրա թևերը և հրավառ՝ Նրա մարմինը: Նրա շրթունքները քաղցր են՝ մեղրի նման, և խնկահոտ է Նրա շնչառութիւնը:

Ուսանողը նայեց նրան խոտի վրայից. և լսեց, բայց չհասկացաւ, թէ ի՛նչ է ասում Սոխակը, որովհետև նա գիտէր միայն այն՝ ինչ գրքերում էր գրուած:

Սակայն Կաղնին հասկացաւ, և տրտմեց, որովհետև նա սաստիկ սիրում էր փոքրիկ Սոխակին, որ իր բոյնը Նրա ճիւղերի վրայ էր հիւսել:

— Երգիր ինձ քո վերջին երգը, շշընջաց նա.— Ես կարօտելու եմ քեզ՝ երբ դու այլ ևս չլինես։

Ու երգեց Սօխակը Կաղնու՛ն, և նման էր նրա ձայնը արծաթէ կծիկ հասող ջրի կարկաչին։

Երբ նա աւարտեց իր երգը՝ Ուսանողը բարձրացաւ տեղից, և հանեց նկատողութեան տետրը ու մի մատիտ՝ գրպանից։

— Նա ձևը գիտէ, ասաց ինքն իրեն պուրակն անցնելիս.— Այդ չի՛ կարելի բացասել. բայց, արդեօք, ունի՞ զգացմունք։ Վախենում եմ՝ որ ո՛չ։ Փաստօրէն նա նման է արուեստագէտներից շատերին. ամբողջովին արուեստ է՝ զուրկ որև է զգացմունքից։ Նա ամենևին իրեն չի՛ զոհի ուրիշի համար։ Նա մտածում է լոկ երաժշտութեան մասին, այն ինչ ամեն մարդ գիտէ, որ արուեստը եսասէր է։ Ցամենայն դէպս պիտի խոստովանեմ, որ ձայնի մէջը կան գեղեցիկ նօտեր։ Ափսոս, որ այդ նօտերը ոչ մի իմաստ չունեին, և ոչ էլ մի որև է գործնական օգուտ են բերում։

Ու գնաց իր սենեակը, ու պառկեց իր փոքրիկ մահճակալի վրայ, և սկսեց խորհել իր սիրոյ մասին. ու մի փոքր անց, քնով անցաւ։

Ու երբ Լուսինը շողաց երկնքում՝ Սոխակը թառաւ Վարդենու մօտ ու սեղմեց կուրծքը նրա փշին։ Ողջ գիշերը երգեց նա կուրծքը փշին սեղմած. ու Թեքուել էր ցուրտ բիւրեղանման Լուսինն ու ականջ էր դնում։ Ողջ գիշերը երգեց նա, և փուշն աւելի ու աւելի էր խոցւում նրա կրծքի խորքը, և կենդանի արիւնը հոսում էր այնտեղից։

Առաջ նա երգեց սիրոյ ծագման մասին՝ տղայի ու աղջկայ սրտերում։ Եւ Վարդենու ամենաբարձր ճիւղի վրայ ծաղկեց մի չքնաղ վարդ՝ թերթիկ առ թերթիկ, երգ առ երգ։ Սկզբում գունատ էր, ինչպէս մի մէգ, որ կախուած է գետի վրայ, գունատ՝ ինչպէս յայգալուսի ուղին, և արծաթափայլ՝ ինչպէս արշալուսի թեւերը։ Արծաթէ հայելու մէջ վարդի ցոլացումն էր նման, լճակի մէջ վարդի ցո-

ացում էր նման այն վարդը, որ ծաղկեց Վարդենու ամենաբարձր ճիւղի վրայ։

Իսկ Վարդենին կոչ էր անում Սոխակին, որ նա աւելի հուպ գայ իր փշին։

— Էլի՛ հուպ եկ, փոքրիկ Սոխակ, բացականչեց Վարդենին.—թէ ոչ Օրը կըբացուի աւելի վաղ, քան վարդը պատրաստ կլինի։

Ու Սոխակն աւելի էր հպւում փշին, և հնչում էր նրա երգն աւելի ու աւելի բարձր, որովհետև նա երգում էր կրքի ծագման մասին՝ տղամարդու ու կոյսի հոգու մէջ։

Եւ մի քնքոյշ, վարդագոյն ներկ հոսեց վարդի թերթիկների մէջ, նման նորափեսի շառագունած այտերին, երբ նա նորահարսի շրթունքներն է համբուրում. բայց փուշը դեռ ևս նրա սրտին չէր հասել, ուստի սպիտակ էր դեռ վարդի սիրտը, որովհետև միայն Սոխակի սրտի արիւնն էր կարող ներկել վարդի սիրտը։

Եւ Վարդենին կոչ արաւ Սոխակին, որ նա աւելի հուպ գայ իր փշին։

— Էլի՛ հուպ եկ, փոքրի՛կ Սոխակ, կանչում էր Վարդենին.—Թէ ոչ Օրը կը բացուի աւելի վաղ, քան վարդը պատրաստ կլինի։

Ու Սոխակն աւելի էր հպւում փշին, և հասաւ փուշը նրա սրտին, և ցաւի մի սուր խայթոց հարուածեց նրան։ Քանի գնում աւելի զոռ էր հնչում երգը, որովհետև նա երգում էր սիրոյ մասին, որ դրոշմւում է Մահով, Սիրոյ մասին, որ չի մեռնում գերեզմանում։

Եւ չքնաղ վարդն ալ կարմիր գոյն առաւ, արշալոյսի վարդի նման։ Ալ կարմիր էր թերթիկների պսակը, ալ կարմիր էր, ինչպէս սուտակ, նրա սիրտը։

Իսկ Սոխակի ձայնը քանի գնում նուաղում էր. և թրթռացին նրա փոքրիկ թևիկները, և մթագնեցին նրա աչքերը։ Քանի գնաց՝ նուաղեց նրա երգը, և նա զգաց, որ մի բան սեղմում է բուկը։

Ապա արձակեց մի վերջին դայլայլ։ Կաթնաման Լուսինը լսեց ու մոռացաւ լուսաբացը՝ կանգ առաւ երկնակամարի

վրայ։ Լսեց կարմիր վարդը, և սսռսրաց ամբողջ մարմնով հիւսքից, և արձակեց իր թերթիկներն առաւօտեան զով հովին։ Իսկ արձագանքը տարաւ նրան իր լեռնային բոսոր քարանձաւը, և արթնացրեց քնած հովիւներին։ Նա սահեց դէպի եղէգների վրայով, և եղէգներն առան ուտուին ծովին։

— Տե՛ս, տե՛ս, բացականչեց Վարդենին.—Վարդն արդէն պատրաստ է։ Բայց չպատասխանեց Սոխակը, որովհետև նա անշունչ ընկած էր խոտի վրայ՝ փուշը կրծքին։

Ու կէս օրին, բաց արաւ Ուսանողն իր պատուհանն ու դուրս նայեց։

— Պա՜հ, զարմանալի բան, բացականչեց.— ահա՛ մի կարմիր վարդ։ Նմանը չեմ տեսել իմ ողջ կեանքում։ Այնքան գեղեցիկ է, որ ես հաւաստի եմ՝ մի երկար Լատինական անուն ունի.—և կռացաւ ու կտրեց վարդը։

Յետոյ դրեց գլխարկը, և վազեց պրոֆէսորի տունը՝ վարդը ձեռքին։

Պրոֆէսորի աղջիկը նստել էր դրան առաջին և կապոյտ մետաքս էր մանում ճախարակի վրայ, և պառկել էր նրա փոքրիկ շունը նրա ոտների տակը։

— Դուք ասացիք, որ կպարէք ինձ հետ, եթէ կարմիր վարդ բերեմ ձեզ համար, բացականչեց Ուսանողը. — Ահա ամենակարմիր վարդն աշխարհիս երեսին, կպցրէք այս երեկոյ ձեր սրտին մօտիկ, և երբ միասին պարելու լինենք, կպատմի նա ձեզ, թէ ինչպէ՜ս եմ սիրում ձեզ։

Իսկ աղջիկը խոժոռեց դէմքը։

— Վախենում եմ, որ չսազի իմ հագուստին, պատասխանեց. — Եւ բացի այդ, սենեկապետի քրոջ որդին ուղարկել է ինձ իսկական թանկագին քարեր, իսկ ամենքին յայտնի է, որ թանկագին քարերն աւելի արժեն, քան ծաղիկները։

— Ազնիւ խօսք, շատ ապերախտ էք, ասաց Ուսանողը զայրացած. և վարդը շպրտեց փողոցը, ուր ընկաւ մի փոսի մէջ, և կառքի անիւն անցաւ վրայով։

— Ապերա՜խտ, ասաց աղջիկը. — գի-

տէ՞ր, չափից դուրս կոպիտ էք. և, վերջապէս, ինչպէ՞ս. էք. լոկ մի ուսանող. Ձեզ էլ կարծում, որ, անգամ, արծաթէ, չափրաստ ունենաք ձեր կոշկի վրայ, ինչպէս սենեկապետի քրոջ որդին։

Եւ վեր կացաւ աթոռից ու գնաց տուն։

— Ինչ խելառ բան է Սէրը, ասաց Ուսանողը՝ հեռանալով։ — Անգամ կիսով չափ օգտակար չէ Տրամաբանութիւնից, որովհետև ոչինչ չի՛ ապացուցում, և մշտապէս ասում է այ՛ն, ինչ չի՛ իրագործւում, ստիպում է մարդուն հաւատալ այն՝ բանին, որ գոյութիւն չունի։ Իսկապէս, նա բոլորովին անգործնական է. և, որովհետև այս դարին գործնական է ամէն ինչ՝ ես կդառնամ դէպի Փիլիսոփայութիւնն ու կսկսեմ ուսումնասիրել Մետաֆիզիկան։

Այսպէս վերադարձաւ իր սենեակը, և հանեց մի մեծ փոշոտած գիրք, և սկսեց կարդալ։

ՆՍԱՍԷՐ ՀՍԿԱՆ

ԵՍԱՍԷՐ ՀՍԿԱՆ

Ամէն երեկոյեան երեխաները, դըպրոցից վերադառնալիս, մտնում էին հըսկայի այգին ու խաղում։

Դա մի մեծ, գեղեցիկ այգի էր՝ նուրբ կանաչ խոտով։ Այս ու այն կողմ խոտերի միջից բարձրանում էին, աստղերի պէս չքնաղ, ծաղիկները, և կար այնտեղ տասներկու ծիրանի ծառ, որոնք գարնանը բացւում էին քնքոյշ ծաղիկներով, և աշնանը տալիս՝ առատ մըրգեր։ Թռչունները թառում էին ծառերին ու երգում այնքա՜ն քաղցրանուշ, որ մանուկները թողնում էին իրենց խաղը ու ականջ դնում նրանց։

— Ի՜նչ երջանիկ ենք մենք այստեղ, ասում էին նրանք միմեանց։

Մի օր Հսկան վերադարձաւ։ Նա այցի էր գնացել իր բարեկամ Կորնուէլցի մարդակերին և եօթ տարի մնացել նրա մօտ։ Այդ եօթ տարում նա ասել էր այն ամենը, ինչի մասին պիտի խօսէր, որովհետև նրա ասելիքը սահմանափակ էր, և նա վճռեց վերադառնալ իր սեփական դղեակը։ Երբ նա դարձաւ, տեսաւ երեխաներին, որոնք խաղում էին այգու մէջ։

— Ի՞նչ էք անում այստեղ, գոչեց նա դաժան ձայնով, և մանուկները փախան։

— Իմ սեփական այգին՝ իմ սեփականութիւն է, ասաց Հսկան.— ամեն մարդ թող այդ լաւ իմանայ, և ոչ ոքի թոյլ չեմ տայ այստեղ խաղալ՝ բացի ինձնից։ Ապա նա այգու չորս կողմը բարձր պատնէշ քաշեց ու վրան մի ցուցանակ կախեց.

ԻՐԱՒԱԶԱՆՑՈՂ
ԿԸ
ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԻ

Մի իսկական եսասէր էր նա։

Այժմ խեղճ երեխաները տեղ չունէին

խաղալու։ Փորձեցին խաղալ ճանապարհին, բայց այնտեղ փոշոտ էր և լիքը կարծր քարերով, և այլ նրանց սրտովը չէր։ Նրանք, դասերից յետոյ, Թափառում էին բարձր պատնէշի շուրջը և խօսում գեղեցիկ այգու ներսի մասին։

— Ի՜նչ երջանիկ էինք մենք այնտեղ, ասում էին միմիանց։

Ապա եկաւ Գարունը, և ողջ աշխարհը լցուեց փոքրիկ ծաղիկներով ու փոքրիկ Թռչնիկներով։ Միայն Եսասէր հսկայի այգում տիրում էր խոր Ձմեռը։ Թռչունները չէին ուզում երգել, որովհետև այնտեղ մանուկներ չկային, և ծառերը մոռացան ծաղկել։ Մի անգամ մի գեղեցիկ ծաղիկ դուրս հանեց իր գլուխը խոտի տակից, բայց երբ տեսաւ ցուցանակը՝ այնքան խղճաց մանուկներին, որ իսկոյն ներս քաշեց գլուխն ու քնով անցաւ։

Գոհ էին միայն Ձիւնն ու Սառնամանիքը.

— Գարունը մոռացել է այս այգին,

ասում էին նրանք. — ու մենք այստեղ կապրենք տարին տասներկու ամիս։

Ձիւնը ծածկել էր խոտը իր մեծ սպիտակ քղամիտով, և սառնամանիքը պատել էր բոլոր ծառերը արծաթով։ Յետոյ նըրանք հիւր կանչեցին իրենց մօտ Հիւսիսային Քամուն, ու նա եկաւ։ Նա փաթաթուած էր մուշտակի մէջ և ողջ օրը ոռնում էր այգում ու տեղահան անում ծխնելոյզների ծածկոցը։

— Հիանալի տեղ է այս, ասաց նա. — մենք հիւր կկանչենք մեզ մօտ և Կարկտին։

Ու եկաւ Կարկուտը։ Ամեն օր, օրը երեք ժամ, նա թմբկահարեց դղեակի տանիքը, մինչև որ ջարդ ու փշուր արաւ կղմինտրները, և ապա պտտում էր այգու չորս կողմը այնքան արագ, ինչքան կարող էր։ Նրա զգեստը գորշ էր և շունչը՝ սառոյց։

— Ես չեմ կարողանում հասկանալ՝ ինչո՞ւ այսքան ուշացաւ Գարունը, ասաց Եսասէր հսկան՝ նստելով պատու-

հանի առաջ և նայելով իր ցուրտ և սպիտակ այգուն․ — յոյս ունիմ, որ կփոխուի եղանակը։

Սակայն ո՛չ Գարունն եկաւ և ոչ էլ Ամառը։ Աշունը ամեն մի այգու ոսկէ մրգեր բերաւ, իսկ Հսկայի այգուն՝ ոչինչ։

— Նա անչափ եսասէր է, ասաց նա։

Ու այնտեղ մշտապէս Ձմեռ էր, և Հիւսիսային Քամին, և Կարկուտը, և Սառնամանիքը, և Ձիւնը պարում էին ծառերի միջին։

Մի առաւօտ Հսկան պառկած էր մահճակալի վրայ, երբ լսեց մի գեղեցիկ երաժշտութիւն։ Նա հնչեց նրա ականջին այնքա՜ն քաղցրանուշ, որ նա կարծեց, թէ Արքայական նուագածուներն են անցնում։ Դա, նրա պատուհանի տակ երգող մի փոքրիկ կանեփակեր էր լոկ․ բայց նա այնքա՜ն վաղուց իր այգում թռչնի երգ չէր լսել, որ այդ երգը նրան թուաց աշխարհիս ամենասքանչելի երաժշտութիւնը։ Մինչ այդ Կարկուտը դադարեց պարելուց նրա գլխին և Հիւ-

սիսային Քամին կտրեց իր ոռնոցը, և մի անուշ բուրմունք ներս խուժեց կիսաբաց փեղկից։

— Կարծես, վերջապէս, Գարունն է եկել, ասաց Հսկան. և նա ցատկեց մահճակալից ու դուրս նայեց։

Ի՞նչ տեսաւ։

Մի զարմանալի պատկեր տեսաւ նա։ Պատնէշի մի փոքրիկ ճեղքից մանուկները ներս էին խուժել ու նստոտել ծառերի ճիւղերի վրայ։ Ամեն մի ծառի վրայ մի փոքրիկ մանուկ տեսաւ։

Եւ ծառերն այնքան գոհ էին մանուկների գալստեան, որ իսկոյն ծածկուել ին ծաղիկներով, նրանց թևերը մեղմ օրօրւում էին մանուկների գլխին։ Թռչունները ճախրում էին օդի մէջ և ուրախ ճռւողում, և ծաղիկները մեղմ նայում էին կանաչ խոտերի տակից ու ծիծաղում։ Դա մի սքանչելի տեսարան էր։ Միայն մի անկիւնում մրափում էր Ձմեռը։ Դա այգու ամենահեռաւոր անկիւնն էր, և այնտեղ կանգնած էր մի

փոքրիկ տղայ։ Նա այնքան փոքր էր, որ չէր հասնում ծառի ճիւղին, և պատելով նրա շուրջը՝ աղիողորմ լալիս էր։ Խեղճ ծառը դեռ ևս պատած էր եղեամով ու ձիւնով, և Հիւսիսային Քամին փչում ու ոռնում էր նրա գլխին։

— Վե՛ր բարձրացիր, մանկի՛կ, ասաց ծառը և իջեցրեց իր ճիւղը, որքան կարող էր. բայց տղան շատ փոքրիկ էր։

Եւ Հսկայի սիրտը կակղեց, երբ տեսաւ այդ։

— Ինչքա՜ն եսասէր եմ եղել, ասաց նա.—հիմա գիտեմ, ինչու Գարունը չէր ուզում գալ այստեղ։ Կնստեցնեմ ես այս խեղճ տղային ծառի վրայ, և յետոյ կըքանդեմ պատնէշը, և իմ այգին պիտի լինի երեխաների խաղատեղի՝ միշտ և յաւիտեան։

Եւ իրաւ. ափսոսաց իր արածի վրայ։

Նա լուռ ցած իջաւ, մեղմ բացեց մուտքի դուռը և դուրս եկաւ այգին։ Երեխաները նրան տեսնելուն պէս այնպէս վախեցան, որ իսկոյն դուրս փախան, և

կրկին յետ եկաւ Ձմեռը։ Չփախաւ միայն փոքրիկ տղան, որովհետեւ նրա աչքերը այնպէս էին լցուել արտասուքներով, որ չէր նկատել Հսկայի գալը։

Եւ Հսկան զգոյշ մօտեցաւ, քնքշօրէն նրան իր բազկի վրայ առաւ ու դրեց ծառին։ Եւ ծառը իսկոյն ծաղկեց, և Թռչունները եկան ու երգեցին նրա վրայ, և փոքրիկ մանուկը պարզեց իր երկու ձեռը և դրկեց Հսկայի վիզն ու համբուրեց նրան։ Եւ միւս մանուկները, — երբ տեսան, որ Հսկան այլեւս չարասիրտ չէ, — յետ եկան, և նրանց հետ վերադարձաւ Գարունը։

— Հիմա սա ձեր այգին է, փոքրիկ մանուկնե՛ր, ասաց Հսկան, և վերցրեց մի մեծ կացին ու քանդեց պատնէշը։ Եւ երբ մարդիկ կէսօրին շուկայ էին գնում՝ տեսան Հսկային երեխաների հետ խաղալիս մի այնպիսի այգու մէջ, որի նմանը երբէք տեսած չէին։

Ողջ օրը նրանք խաղում էին, և երեկո

ները գալիս Հսկայի մօտ՝ «բարի գիշեր» ասում։

— Ո՞ր է, ասա, ձեր փոքրիկ ընկերակիցը, ասաց նա.—ծառի վրայ իմ դրած տղան։

Հսկան նրան ամենից շատ սիրեց, որովհետև նա նրան համբուրել էր։

— Չգիտե՛նք, պատասխանեցին մանուկները.—նա գնացել է։

— Ասացէք նրան, որ վաղն անպատճառ այստեղ գայ, ասաց Հսկան։

Բայց երեխաներն ասացին, որ չգիտեն որտե՛ղ է ապրում և որ առաջ նրան երբէք չեն տեսել, և Հսկան շատ տրտմեց։

Ամեն իրիկնապահ, դասերից յետոյ, երեխաները գալիս ու խաղում էին Հսկայի հետ։ Իսկ փոքրիկ տղան, որին Հսկան սիրում էր, ոչ մի անգամ չերևաց։ Հսկան շատ սիրալիր էր դէպի բոլոր երեխաները, սակայն նա կարօտում էր իր առաջին փոքրիկ բարեկամին, և յաճախ հարց ու փորձ անում նրա մասին

— Ի՞նչ հաճոյքով կուզէի տեսնել նրան, ասում էր նա։

Տարիներն անցնում էին, և Հսկան սաստիկ ծերացաւ և ուժից ընկաւ։ Նա այլևս չէր կարողանում խաղալ, այլ նստում էր իր վիթխարի բազկաթոռին և դիտում երեխաների զուարճութիւններին և հիանում իր այգու վրայ։

— Ես շատ գեղեցիկ ծաղիկներ ունիմ, ասում էր նա.—բայց ամենագեղեցիկ ծաղիկները՝ երեխաներն են։

Մի ձմեռնային առաւօտ, նա, հագնուելուց, երբ պատուհանից նայեց դուրս։ Նա այլևս չէր ատում Ձմեռը, որովհետև գիտէր, որ Գարունը այդ պահին միայն նիրհում է, և որ ծաղիկները հանգիստ են առնում։

Յանկարծ, զարմանքով, նա տրորեց իր աչքերն ու սկսեց նայել ու նայել։ Անշուշտ մի հրաշալի տեսարան էր։ Այգու ամենահեռաւոր անկիւնում կար մի ծառ ամբողջովին ծածկուած գեղեցիկ, սպիտակ ծաղիկներով։ Նրա ճիւղերը ողջը ոսկուց

էին, և նրանցից կախուած պտուղները արծաթէ, և տակը կանգնած էր, նրա սիրած, փոքրիկ տղան։

Հսկան ուրախ իջաւ սանդուղներով ու դուրս եկաւ այգին։ Նա խոտերով ուղղակի դէպի մանուկը վազեց։ Երբ բոլորովին մօտեցաւ նրան, նրա դէմքը բարկութիւնից շառագունեց, և նա ասաց.

— Այդ ո՞վ է յանդգնել վիրաւորելու քեզ։

Որովհետև մանկան ափերի մէջ երկու մեխի հետք կար, ու այդ երկու մեխի հետքը կար և նրա փոքրիկ ոտների վրայ։

— Այդ ո՞վ է յանդգնել վիրաւորելու քեզ, գոչեց Հսկան.— Ասա՛ ինձ, որպէսզի կարողանամ վերցնել իմ մեծ թուրը և սպանել նրան։

— Ո՛չ, պատասխանեց մանկիկը.— Չէ՞ որ սրանք Սիրոյ վէրքեր են։

— Ո՞վ ես դու, հարցրեց Հսկան, և մի խորհրդաւոր երկիւղ պատեց նրան, ու նա ծունկ իջաւ փոքրիկ մանկան առաջ։

Եւ մանուկը ժպտաց Հսկային և ասաց նրան.

— Մի օր դու թոյլ տուիր ինձ խաղալու քո այգում. այսօր դու կգաս ինձ հետ իմ այգին, որ Արքայութիւնն է։

Եւ երբ երեխաները այդ իրիկնապահին տուն էին դառնում, ծառի տակը գտան անշնչացած Հսկային, որ ողջ ծածկուել էր սպիտակ ծաղիկներով։

ԱՆՁՆՈՒԷՐ ԲԱՐԵԿԱՄԸ

ԱՆՁՆՈՒԷՐ ԲԱՐԵԿԱՄԸ

Մի առաւօտ պառաւ Ջրամուկը գըլուխը հանեց բնիցը։ Նա ունէր դուրսցուռ ուլունքէ աչքեր և գորշ ու կոշտ բեխեր, իսկ պոչը՝ ինչպէս մի սև ռետինէ պարան։ Լճի մէջ լողում էին բադիկները՝—նման դեղին դեղձանիկների մի երամի,—ու. մայրը,—ինքը՝ ողջ սպիտակ, իսկ թաթիկները՝ ալ-կարմիր—սովորեցնում էր նրանց՝ ինչպէս գլխիվայր կանգնեն ջրի մէջ։

— Մինչև որ գլխի վրայ չկարողանաք կանգնել, դուք երբէ՛ք լաւ հասարակութեան մէջ մուտք չէք ունենայ, կրկնում էր նա անդադար։ Եւ, ժամանակ առ ժամանակ, ցոյց էր տալիս, թէ ինչպէ՛ս պիտի անեն։ Իսկ բադիկները ուշք չէին դարձնում նրա վրայ։ Նրանք այնքան դեռատի էին, որ չգիտէին, թէ, առ հա-

սարակ․ հասարակութեան մէջ լինելը ինչ առաւելութիւն ունի։

— Շա՛տ անհնազանդ են, գոչեց պա-րոն Ջրամուկը։ — Ուղղակի արժէ դրանց խեղդել։

— Ո՛չ երբէք, պատասխանեց Բադը։ Սկիզբն է միայն դժուար, և ծնողները չպիտի անհամբեր լինեն։

— Ա՜խ, խորթ են ինձ համար ծնո-ղական զգացմունքները, ասաց Ջրամու-կը։ — Ես ընտանեկսէր չեմ։ Իսկն ասած, ես չեմ ամուսնացել և մտադրութիւն էլ չունիմ ամուսնանալու։ Սէրն ինքն ըստ ինքեան լաւ բան է, սակայն բարեկա-մութիւնն աւելի բարձր է։ Իսկապէս, աշխարհիս երեսին անձնուէր բարեկա-մութիւնից աւելի ազնիւ և աւելի հազ-ւագիւտ բան չկայ։

— Իսկ ո՞րոնք են, ասա՛ խնդրեմ, քո կարծիքով, անձնուէր բարեկամի պար-տականութիւնները, հարցրեց մի Կանաչ Կանեփակեր, որ, նստած ծառակայ Ու-ռենու վրայ, լսել էր խօսակցութիւնը։

— Ես էլ կուզենայի իմանալ, ասաց Բադը և լողաց դէպի լճի ծայրն ու գըլխի վրայ կանգնեց՝ իր երեխաներին ձեր ցոյց տալու համար։

— Ոչ՛ յիմար հարց, բացականչեց Ջըրամուկը.— Իհարկէ, ես կուզենայի, որ իմ անձնուէր բարեկամը դէպի ինձ անձնուէր լինի։

— Իսկ ի՞նչ կանէիր դու դրա փոխարէնը, հարցրեց փոքրիկ Թռչնիկը արծաթ ճիւղի վրայ օրօրուելով ու իր փոքրիկ թևերը թափահարելով։

— Ես քեզ չե՛մ հասկանում, պատասխանեց Ջրամուկը։

— Թոյլ տուէք այդ առիթով մի պատմութիւն անել, ասաց Կանեփակերը։

— Ի՞մ վրայ է այդ պատմութիւնը, հարցրեց Ջրամուկը։— Եթէ այո՛, ապա կը լսեմ, որովհետև ես սաստիկ սիրում եմ առասպելներ։

— Կարող է և քե՛զ վերաբերել, ասաց Կանեփակերը։ Եւ նա ցատկեց ու նստեց

ափին ու արաւ «Անձնուէր Բարեկամի» պատմութիւնը։

«— Հին ժամանակ, ասաց Կանեփակերը,—կար չկար մի ազնիւ երիտասարդ տղայ կար, անունը՝ Հանս։

— Յայտնի՞ մարդ էր, հարցրեց Ջրամուկը։

— Ո՛չ, պատասխանեց Կանեփակերը,—չեմ կարծում որ նա առհասարակ յայտնի լինէր, եթէ չհաշուենք նրա բարի սիրտն ու ծիծաղաշարժ, պարզամիտ կլոր դէմքը։ Ապրում էր նա մի փոքրիկ խրճիթում, մէն-մինակ, ու օրն ի բուն աշխատում իր պարտիզում։ Ողջ շրջակայքում նրա պարտիզի պէս սիրուն պարտէզ չկար։ Անուշ Մեխակն էր բուսնում այնտեղ, և՛ Շահպրակը, և՛ Հովուի Պարկը, և՛ Ֆրանսիական Զքնաղ Կոյսը։ Այնտեղ էր՝ ալ Վարդն ու դեղին Վարդը, մանուշակագոյն Զաֆրանն ու դրա ոսկեգոյնը, ծիրանի Մանուշակն ու դրա սպիտակը։ Զանգակ ծաղիկն ու Դաշտի Կոտեմը, Սու սամբարն ու վայրի Ռէհանը,

Կովացնծուկն ու Լալագարը, Ոսկեծաղիկըն ու Կարմիր Մեխակը բացուել էին ու ծաղկել՝ հերթով, ամիս առ ամիս, ու մի ծաղիկը տեղի էր տալիս միւսին, այնպէս որ այդտեղ տեսողութեան համար միշտ գեղեցիկ բան կար և հոտոտելիքի համար՝ ախորժ բուրմունք։

— Փոքրիկ Հանսը շատ բարեկամներ ունէր, սակայն դրանցից ամենաանձնուէրը՝ հաստափոր Ջաղացպանը՝ Հիւգօն էր։ Իսկապէս, հարուստ Ջաղացպանը դէպի փոքրիկ Հանսը այնքա՜ն անձնուէր էր, որ երբէք չէր անցնի նրա պարտիզի մօտով, մինչև որ չկռանար պատի վրայից ու չկտրէր մի մեծ փունջ, կամ մի բուռ անուշահոտ խոտ և կամ չլցնէր գրպանը սալորով ու բալով, եթէ պտղի ժամանակ էր։

— Իսկական բարեկամների համար ամէն ինչ պիտի ընդհանուր լինի, ասում էր Ջաղացպանը, և փոքրիկ Հանսը գլխով համաձայնութեան նշան էր անում ու ժպտում, և հպարտանում էր, որ

այդպիսի ազնիւ հայեացքների տէր բա-րեկամ ունի։

— Երբեմն, իսկ է, հարեւանները տա-րօրինակ էին համարում, որ հարուստ Ջաղացպանը փոքրիկ Հանսին փոխարէնը երբէք չի՛ հատուցանում, թէեւ ջաղա-ցումը հարիւր տոպրակով ալիւր ունէր ու վեց կթան կով ու բրդոտ ոչխարնե-րի մի մեծ հօտ։ Սակայն Հանսի միտքո-վը դրանք չէին անցնում, եւ ոչ մի բան այնպիսի հաճոյք չէր պատճառում նրան, քան այն հրաշալի խօսքերը, որ ասում էր Ջաղացպանը իսկական բարեկամների անձնազոհութեան մասին։

Ու այսպէս, փոքրիկ Հանսը աշխա-տում էր իր պարտիզում։ Գարնան, ա-մառուան ու աշնան ընթացքում նա շատ երջանիկ էր լինում, բայց երբ ձմեռն էր գալիս, նա ոչ միրգ էր ունենում եւ ոչ էլ ծաղիկ՝ շուկան տանելու, նա սկսում էր տառապել ցրտից ու քաղցից ու յա-ճախ անկողին էր մտնում առանց ընթ-րիքի, եթէ չհաշուենք մի քանի հատ

տանձաչիրն ու մի բուռ կարծր ընկոյզը։ Ու այսպէս, ձմեռը նա բոլորովին մենակ էր մնում, որովհետև Ջաղացպանը երբէք նրան այցի չէր գալիս։

— Ինձ չի՛ սազի փոքրիկ Հանսին այցի գնալ, քանի դեռ ձիւն կայ, ասում էր Ջաղացպանն իր կնոջ,—որովհետև, երբ մարդը վատ է ապրում, պիտի նրան մենակ թողնես, ու այցելուները նրան չպիտի անհանգստացնեն։ Այս է, յամենայն դէպս, իմ կարծիքը բարեկամութեան մասին, և ես համոզուած եմ, որ ճիշտ եմ։ Ու կսպասեմ ես, մինչև գարունը գայ, ու այն ժամանակ ես նրան այցի կգնամ, և նա հնարաւորութիւն կունենայ ինձ մի մեծ կողով վարդ տալու, և դրանից նա ինչքա՜ն երջանիկ կլինի։

Դու, իսկապէս, դէպի ուրիշները շատ հոգատարն ես, պատասխանեց կինը՝ նստելով իր յարմար բազկաթոռի վրայ, շոճու փայտի վառ կրակի առաջ,—Ճշմարի՛տ, անչափ հոգատար։ Ու գղակի մի

հաճոյք է լսել քո դատողութիւնը բարեկամութեան մասին։ Հաւատացած եմ, որ նոյնիսկ քահանան չի կարող այնքան գեղեցիկ խօսել, ինչպէս դու, թէև նա ապրում է փառաւոր կերպով երեք յարկանի տան մէջ և ճկոյթ մատին ոսկէ մատանի է դնում։

— Իսկ չի՞ կարելի փոքրիկ Հանսին մեզ մօտ կանչել, ասաց Ջաղացպանի կրտսեր որդին։ — Քանի որ խեղճ Հանսը վատ է ապրում, ես կուզենայի նրան տալ իմ ապուրի կէսը և ցոյց տալ իմ սպիտակ ճագարները։

— Ի՜նչ յիմար տղայ ես, բացականչեց Ջաղացպանը։ — Չգիտեմ, իսկապէս, ի՛նչ օգուտ ունի քո դպրոց գնալը։ Երևում է, դու ոչինչ չես սովորել։ Չէ՞ որ, եթէ փոքրիկ Հանսը գայ այստեղ ու տեսնի մեր վառ կրակը և մեր հաց ընթրիքն ու մեր կարմիր գինու մեծ տակառը, նա կնախանձի. իսկ նախանձը սոսկալի բան է ու ամենքի բնաւորութիւնը փչացնում է։ Ես, իսկապէս,

թոյլ չեմ տալ, որ Հանսի բնաւորութիւնը փչանայ։ Ես նրա ամենալաւ բարեկամն եմ ու միշտ պիտի ձգտեմ, որ նա գայթակղութեան մէջ չընկնի։ Բացի այդ, եթէ Հանսը գալու լինի, կարող է ինձանից խնդրել, որ ալիւր փոխ տամ, իսկ այդ ես չե՛մ անի։ Այլ բան է ալիւրը, այլ՝ բարեկամութիւնը, և այդ երկուսը չի կարելի միմիանց հետ շփոթել՝ մանաւանդ, որ այդ բառերը տարբեր արտասանութիւն ունին և միանգամայն տարբեր իմաստ։ Ամենքի համար էլ այդ պարզ է։

— Ի՜նչ լաւ ես խօսում, ասաց Ջաղացպանի կինը՝ լցնելով իր համար մի մեծ գաւաթ տաք էյլ*)։ —Ուղղակի իմ քունս տարաւ։ Կարծես թէ եկեղեցում լինեմ։

— Գործով շատե՛րն են լաւ, պատասխանեց Ջաղացպանը, — իսկ խօսքով քչերը, ուրեմն խօսքը գործից աւելի դժուար է, հետևապէս, և աւելի՝ կարևոր.

*) Էյլ՝ գարեջրի տեսակ է։

— Եւ նա, խստադէմ, սեղանի վրայից նայեց իր փոքր որդուն, որն այնքա՜ն ամաչեց ինքն իրեն, որ գլուխը խոնարհեց ու կարմրեց և սկսեց լալ՝ արտասուքը կաթեցնելով թէյի մէջ: Սակայն, նա շատ ջահել էր, և դուք պիտի ներէք նրան:

— Դա պատմութեան վե՞րջն է, հարցրեց Ջրամուկը:

— Ո՛չ, իհարկէ, պատասխանեց Կանեփակերը.—միայն սկիզբը:

— Ուրեմն դու ժամանակից բաւականին յետ ես մնացել, ասաց Ջրամուկը:

— Ամեն մի պատմիչ, մեր օրերին, իր պատմութիւնը սկսում է վերջից, ապա առաջ է գնում դէպի սկիզբն ու վերջացնում միջին մասով: Դա է նորագոյն մեթոդը: Այս ամենը, անցած օրը, ես լսեցի մի քննադատից, որ մի երիտասարդ պարոնի հետ զբօսնում էր լճի շուրջը: Այդ առիթով նա երկար խօսեց, և ես համոզուած եմ, որ նա իրաւացի է, որովհետև նա կապոյտ ակնոցով էր ու ճաղատ գլխով, և, ամեն անգամ, երբ ե-

բիտասարքը մի որևէ նկատողութիւն էր անում՝ նա անմիջապէս պատասխանում էր՝ «Թող նա։ Սակայն, խնդրեմ, շարունակի՛ր պատմութիւնդ։ Ջաղացպանը իմ դուրն է գալիս շատ։ Ես կապուած եմ նրա հետ լաւագոյն զգացմունքներով, ու մենք միմիանց սաստիկ համակրում ենք։

— Հա՛, ասաց Կանեփակերը ոստոստելով մերթ այս, մերթ այն ոտի վրայ.

—Հէնց որ ձմեռն անցաւ ու գարնան ծաղիկները բաց արին իրենց բաց դեղնագոյն աստղերը՝ Ջաղացպանն ասաց կնոջը, որ պիտի գնայ ու այցելի փոքրիկ Հանսին։

— Պո՛հ, ի՞նչ բարեսիրտն ես, բացականչեց կինը.—Դու միշտ ու բոլորի մասին ես մտածում։ Բայց չմոռանաս մեծ կողովը հետդ տանել ծաղիկների համար։

Ու Ջաղացպանը երկաթէ ամուր շըղթայով կապեց քամու ջաղացի աւագադուռն ու իջաւ բլրից՝ կողովը ձեռքին։

— Բարի լո՛յս, փոքրի՛կ Հանս, ասաց Ջաղացպանը։

— Բարի լո՛յս, պատասխանեց Հանսը՝ հենուելով բահին ու լիաբերան ժպտալով։ —Հը՞, ինչպէ՞ս անց կացրիր ձմեռս, ասաց Ջաղացպանը։

— Լա՛ւ, բացականչեց Հանսը.—ինչպէս դուք ինձ մեծ լաւութիւն էք անում այդ հարցով, ճշմարի՛տ, մեծ լաւութիւն։ Ուղիղն ասած, աւելի շուտ, վա՛տ անց կացրի, սակայն այժմ գարունը բացուել է, և ես ուղղակի երջանիկ եմ, և իմ ծաղիկներն էլ լաւ են։

— Ձմեռս քո մասին յաճախ էինք խօսում, ասաց Ջաղացպանը.—և զարմանում էինք, թէ ինչպէ՞ս ես ապրում։

— Դուք շատ բարի էք, ասաց Հանսը —այն ինչ ես վախենում էի, թէ միգուցէ մոռացել էք ինձ։

— Հա՛նս, ես զարմանում եմ քեզ վրայ, ասաց Ջաղացպանը.—Բարեկամութիւնը երբեք չի՛ մոռացւում։ Դա՛ նրա լաւագոյն կողմն է, սակայն վախենում եմ, որ դու չհասկանաս կեանքի բանաս-

ստեղծութիւնը։ Իմիջի այլոց, ի՞նչ լաւ գարնան ծաղիկներ ունիս։

— Իսկապէս գեղեցիկ են շատ, ասաց Հանսը.—Ու մեծ բաղդաւորութիւն է ինձ համար, որ այդքան շատ են։ Ուզում եմ շուկայ տանել ու ծախել Քաղաքագլխի աղջկան ու այդ փողով յետ գնել իմ ձեռի սայլակը։

— Յետ գնել սայլա՞կդ։ Ուզում ես ասել, որ գրա՞ւ էիր դրել։ Ի՞նչ չիմար բան ես արել,

— Հա՛, բանն այն է, ասաց Հանսը, որ ես ստիպուած էի։ Ինչպէս տեսար, ձր-մեռը շատ նեղ անցաւ ինձ համար, և ես, իսկապէս, քոռ կոպէկ չունէի, որ հացի տայի։ Առաջ գրաւ դրի Կիրակի օրուայ բաճկոնիս արծաթէ կոճակները, յետոյ գը-րաւ դրի արծաթէ շղթաս, յետոյ՝ մեծ ծխաքարշս և վերջապէս՝ ձեռի սայլակս։ Բայց, հիմա, ուզում եմ յետ գնել։

— Հա՛նս, ասաց Ջաղացպանը.—Ես իմ սայլակը քեզ կտամ. թէև այնքան էլ սարքին չէ՝ կողերից մէկը չկայ ու անի-

ւի շառաւիղներն էլ տեղը չեն, բայց՝ չը-
նայած դրան, քեզ եմ տալիս։ Գիտեմ, դա
մեծահոգութիւն է իմ կողմից ու շատերն
ինձ յիմար կհամարեն, որ բաժանւում
եմ իմ սայլակից, բայց ես ուրիշների նը-
ման չեմ։ Ես համարում եմ, որ մեծահո-
գութիւնը բարեկամութեան հիմքն է,
մանաւանդ, որ ինձ համար նոր սայլակ
եմ գնել։ Այո՛, կարող ես բոլորովին միա-
միտ մնալ, որ սայլակս քեզ կտամ։

— Այ՛ո, իսկապէս դա մեծահոգու-
թիւն է ձեր կողմից, ասաց փոքրիկ Հան-
սը, ու նրա ծիծաղաշարժ կլոր դէմքը
հրճուանքից փայլեց։ — Ես հեշտ կերպով
կնորոգեմ սայլակը, որովհետեւ տանը
տախտակ ունեմ։

— Տախտա՞կ, ասաց Ջաղացպանը. —
պա՞հ, դա հէնց այն է, ինչ ես որոնում
էի շտեմարանիս տանիքի համար։ Այն-
տեղ մի մեծ ճեղք կայ, եթէ չկարկա-
տեմ՝ հացահատիկներս բոլորովին կկըխ-
պեն։ Ի՞նչ լաւ, որ յիշեցրիր։ Ուշա-
դրութեան արժանի բան է, թէ ինչպէս

մի բարի գործ ծնում է մի ուրիշը։ Ես տուի քեզ իմ սայլակը, իսկ դու, այժմ, տալիս ես քո տախտակը։ Անշուշտ, սայլակն աւելի թանգ է, քան տախտակը, սակայն ճշմարիտ բարեկամներն այդպիսի բաների վրայ ուշադրութիւն չեն դարձնում։ Խնդրեմ, իսկոյն գնա՛, բե՛ր, և ես, այսօր և եթ, իմ ամբարում գործի կկպչեմ։

— Իսկո՛յն, բացականչեց փոքրիկ Հանսը և դէպի սարայը վազեց ու դուրս հանեց տախտակը։

— Այնքան էլ մեծը չէ, ասաց Ջաղացպանը զննելով տախտակը. — և վախենում եմ, որ շտեմարանիս տանիքը կարկատելուց յետոյ, տակը բան չմնայ, որ սայլակդ նորոգես. սակայն դա իմ մեղքը չէ, իհարկէ։ Իսկ այժմ, քանի որ քեզ տուի իմ սայլակը, հաւատացած եմ, որ դու ուրախութեամբ փոխարէնն ինձ կըտայիր մի քիչ ծաղիկ։ Ահա՛ կողովը, միայն, տե՛ս, լիքը լինի։

— Լի՞քը լինի, ասաց փոքրիկ Հանսը

մի առանձին վշտով, որովհետև կողովն խնկապէս շատ մեծ էր, ու նա տեսաւ, որ եթէ լցնէր, շուկայի համար այլևս ծաղիկ չէր մնայ, իսկ նա սաստիկ ուզում էր արծաթէ կոճակները յետ գնել։

— Իսկն ասած, պատասխանեց Ջաղացպանը.—քանի որ սայլակս քեզ տուի՝ մտածեցի, որ մեծ բան չէ, եթէ քեզանից մի քիչ ծաղիկ խնդրեմ։ Գուցէ ես սխալւում եմ, բայց իմ կարծիքով բարեկամութիւնը, այո՛, իսկական բարեկամութիւնը, որևէ եսամոլութիւնից զերծ է եղել։

— Սիրելի՛ բարեկամս, իմ ամենալա՛ւ բարեկամս, բացականչեց փոքրիկ Հանսը. —պարտիզիս բոլոր ծաղիկների տէրն ես. յամենայն դէպս քո կարծիքն ինձ համար աւելի գին ունի, քան իմ արծաթէ կոճակները։— Ու վազեց նա, ու քաղեց իր բոլոր սքանչելի գարնան ծաղիկներն ու լցրեց Ջաղացպանի կողովը։

— Ցտեսութի՛ւն, փոքրի՛կ Հանս, ասաց Ջաղացպանը բարձրանալով դէպի

բլուրը՝ տախտակն ուսին ու մեծ կողովը կռանը։

— Ցտեսությո՜ւն, ասաց փոքրիկ Հանսը ու սկսեց, ուրախ-ուրախ, բրել հողը՝ նա այնքա՜ն բաւական էր սայլակիցը։

Հետեւեալ օրը նա իր պատիթի վրայ այծեթփիկ էր մեխում, երբ լսեց Ջաղացպանի ձայնը, որ կանչում էր ճանապարհից։ Նա ցած իջաւ սանդուխքից, վազեց դէպի պարտէզն ու պատի վրայից նայեց։

— Ջաղացպանն էր՝ ալիւրի մի մեծ տոպրակ մէջքին։

— Սիրելի փոքրիկ Հա՛նս, ասաց Ջաղացպանը.— նեղութիւն չլինի՝ այս ալիւրի տոպրակն ինձ համար տա՛ր շուկան։

— Ա՜խ, շա՛տ ափսոս, ասաց Հանսը.— բայց ես, իսկապէս, այսօր զբաղուած եմ։ Ես պէտք է իմ բոլոր պատատուկները մեխեմ, բոլոր ծաղիկներս ջրեմ և նրանց քաղը հանեմ։

— Ուրեմն այդպէ՛ս, ասաց Ջաղացպանը։— Կարծում եմ, քանի որ քեզ եմ

տալիս իմ տայլակը՝ քո կողմից տմարդութիւն կլինի խնդիրս մերժել։

—Օ՜հ, դա՞ ինչ խօսք է, բացականչեց փոքրիկ Հանսը։ —Կեանքումս երբէք չէի ուզիլ տմարդի լինել։ Ու ներս վազեց գլխարկի հետևից, ու մեծ տոպրակն ուսին դնաց դէպի շուկան։

— Մի սոսկալի տօթ օր էր, ճանապարհը՝ սաստիկ փոշոտ, և Հանսը, վեցերորդ վերստաքարին դեռ չհասած՝ այնպէս յոգնեց, որ ստիպուած էր նստել ու հանգստանալ։ Բայց և այնպէս նա քաջի պէս գնում էր, և, վերջապէս, հասաւ շուկան։ Մի առ ժամանակից յետոյ, բաւականին լաւ գնով, ծախեց ալիւրի տոպրակն ու իսկոյն վերադարձաւ դէպի տուն, որովհետև վախենում էր, որ, եթէ ուշանար, կարող էր ճանապարհին աւազակների հանդիպել։

— Ի՜նչ ծանր օր էր, ասաց փոքրիկ Հանսն ինքն իրեն, երբ անկողին մտաւ. —բայց ես ուրախ եմ, որ Ջաղացպանի խօսքը չկտրեցի, որովհետև նա իմ ա-

մենակյաց բարեկամն է, ու, բացի այդ, իր սայլակն ուղղած է տալ ինձ։

Հետեւեալ առաւօտը՝ կանուխ, Ջաղացպանը եկաւ ալիւրի փողը ստանալու, բայց Հանսը շատ յոգնած լինելուց՝ դեռ անկողնումն էր,

— Ազնի՛ւ խօսք, ասաց Ջաղացպանը. —դու շատ ծոյլ տղայ ես։ Իսկապէս, քանի որ սայլակս քեզ եմ տալիս, կարծեցի, թէ դու աւելի եռանդով պիտի աշխատէիր։ Պարապ մնալը մեծ մեղք է, և ես, իհարկէ, չեմ սիրում, երբ իմ բարեկամներից որևէ մէկը պարապ կամ ծոյլ է լինում։ Ներողանաս, որ քեզ հետ խօսում եմ բաւականին անկեղծ։ Իհարկէ այս խօսքերը մտքովս չէին անցնի, եթէ քո բարեկամը չլինէի։ Էլ ի՞նչ օգուտ համար է բարեկամութեան լաւութիւնը, եթէ չես կարող շիտակօրէն ասել այն, ինչ մտածում ես։ Հաճոյախօսել, դուր գալ ու շողոքորթել՝ կարող է ամեն մարդ, բայց ճշմարիտ բարեկամը միշտ անդուր է խօսում և ցաւ պատճառե-

լուց չի՛ վախենում։ Ցիրուլի, իսկական բարեկամը գերադասելի է համարում այդ, որովհետև գիտէ, որ դրանով նա լաւութիւն է անում։

— Ափսոս, շա՛տ ափսոս, ասաց փոքրիկ Հանսը՝ աչքերը տրորելով ու գիշերուայ գդակն հանելով. բայց ես այնպէս էի յոգնել, որ ուզեցի մի փոքր պառկել անկողնումս ու լսել թռչունների երգը։ Գիտէ՞ք դուք, որ, ամեն անգամ, թռչունների երգը լսելուց յետոյ, ես աւելի լաւ եմ աշխատում։

— Որ այդպէս է՝ շատ ուրախ եմ, ասաց Ջաղացպանը ձեռը զարկելով փոքրիկ Հանսի մէջքին. որովհետև ես ուզում էի, որ դու, հագնուելուդ պէս, ջաղացս գայիր ու շինէիր շտեմարանիս տանիքը։

Խեղճ Հանսը շատ էր ուզում իր պարտէզը գնալ ու աշխատել, որովհետև ծաղիկները, ահա երկու օր էր, չէին ջրուել, բայց չէր ուզում Ջաղացպանին մերժել, քանի որ իր լաւ բարեկամն էր։

— Ձեր կարծիքով տմարդութիւն կլինէր իմ կողմից, եթէ ասէի, որ զբաղ-ուած եմ, հարցրեց Նա երկչոտ ու ամօթխած ձայնով։

— Իհարկէ, այո՛, պատասխանեց Ջաղացպանը.— կարծեմ մի մեծ բան չեմ խնդրում քեզանից, մանաւանդ, որ ուզում եմ քեզ տալ իմ սայլակը։ Սակայն, իհարկէ, եթէ մերժես խնդիրս՝ կգնամ և ինքս կանեմ։

— Օ՜հ, ո՛չ երբէք, բացականչեց փոքրիկ Հանսը։ Ու ցատկեց անկողնուցը, հագաւ շորերն ու գնաց դէպի շտեմարանը։

Նա ողջ օրը՝ մինչև արևի մայր մտանելը, աշխատեց, և արևի մայր մտնելու ժամանակ եկաւ Ջաղացպանը՝ տեսնելու, թէ ինչ է արել։

— Ի՞նչ, մի՞թէ արդէ՞ն ծածկել ես տանիքի ճեղքը, փոքրի՛կ Հանս, բացականչեց Ջաղացպանն ուրախ ձայնով։

— Արդէ՛ն, պատասխանեց փոքրիկ Հանսը՝ իջնելով սանդուխքից։

— Ա՜հ, ասաց Ջաղացպանը.— չկայ ա-

ելի քաղցր աշխատանքը, քան այն, որ անում ես ուրիշի համար։

— Ինչպէս մեծ շնորհ է ինձ համար, որ ձեզ լսում եմ, պատասխանեց փոքրիկ Հանսը՝ նստելով ու ճակատը սրբելով.— շա՜տ մեծ շնորհ։ Բայց ես վախենում եմ, որ երբէք չպիտի ունենամ այնպիսի գեղեցիկ գաղափարներ, ինչպէս ձերն է։

— Օ՜հ, այդ էլ կունենաս, ասաց Ջաղացպանը.— միայն դու պիտի աւելի՛ աշխատես։ Այժմ դու ունիս բարեկամութեան միայն գործնական կողմը, երբ և իցէ դու տէր կլինես նաև տեսական կողմին։

— Ինչպէս կարծում էք, որ կլինե՞մ, հարցրեց փոքրիկ Հանսը։

— Երբէք չեմ կասկածել, պատասխանեց Ջաղացպանը.— իսկ այժմ, քանի որ շինել ես իմ տանիքը, աւելի լաւ կանես՝ գնաս տուն ու հանգստանաս, որովհետև վաղն ուզում եմ ոչխարներս քեզ տալ, որ սարը տանես։

Խեղճ Հանսը վախեցաւ որև է բան ա-

ուղարկել, ու, միւս օրը, Ջաղացպանն իր ոչխարները քշեց նրա խրճիթի առաջը․ և Հունար նրանից հետ ճանապարհ ընկաւ դէպի սարը։ Նա ողջ օրը կորցրեց սարը գնալու և գալու վրայ, ու երբ վերադարձաւ՝ նա այնքա՜ն էր յոգնել, որ անմիջապէս քնեց իր աթոռի վրայ ու մինչև լոյս չկարողացաւ արթնանալ։

— Ի՜նչ լաւ պիտի անց կացնեմ ժամանակս այսօր իմ պարտիզում, ասաց նա ու անմիջապէս գնաց աշխատանքի։ Բայց նա նորից չկարողացաւ զբաղուել իր ծաղիկներով, որովհետև նրա բարեկամը, Ջաղացպանը, ամեն անգամ, գալիս ու նրան զանազան յանձնարարութիւններով հեռու տեղեր էր ուղարկում կամ իրեն օգնելու համար ջաղացը տանում։ Փոքրիկ Հունար, երբեմն, սաստիկ վհատւում էր, որովհետև վախենում էր ծաղիկները մտածեն, թէ նա նրանց մոռացել է, բայց այն միտքը, որ Ջաղացպանն իր ամենալաւ բարեկամն է՝ մխիթարում էր նրան։

— Բացի այդ, ասում էր նա.— Ջաղացպանն ինձ է ուզում տալ իր սայլակը, իսկ դա կատարեալ վեհանձնութիւն է նրա կողմից։

Ու այսպէս փոքրիկ Հանսը, օրն ի բուն, աշխատում էր Ջաղացպանի համար, իսկ Ջաղացպանը զանազան հրաշալիքներ էր պատմում բարեկամութեան մասին, ու Հանսը գրի էր առնում իր նկատողութեան տետրում և գիշերները սերտում, որովհետև նա շատ լաւ աշակերտ էր։

Մի անգամ, երեկոյեան, փոքրիկ Հանսը նստել էր իր օջախի առաջ, երբ մէկը բախեց դուռը։ Մի դաժան գիշեր էր և քամին այնպիսի կատաղութեամբ էր փչում ու ոռնում տան շուրջը, որ նրան թուաց, թէ դա դուռը չէր, այլ լոկ փոթորիկը։ Բայց, ահա՛, լսուեց երկրորդ հարուածը,ապա՝ երրորդը՝ աւելի ուժգին, քան առաջին երկուսը։

— Երևի մի որևէ անճար ուղևոր է, ասաց փոքրիկ Հանսն ինքն իրեն՝ վազելով դէպի դուռը։

Այնտեղ կանգնած էր Ջաղացպանը՝ մի ձեռին լապտեր, միւսին՝ մի հաստ փայտ։

— Սիրելի՛ փոքրիկ Հանս, կանչեց Ջաղացպանը.—մի մեծ դժբաղդութիւն է պատահել ինձ։ Փոքրիկ տղաս վայր է ընկել սանդուխքից ու վնասուել, ու ես գնում եմ բժշկի հետեւից։ Իսկ նա այնքան հեռու է ապրում, և գիշերն էլ այնքան վատ է, որ իզուր մտածեցի, թէ աւելի լաւ կլինի, եթէ իմ տեղ դու գնաս։ Դու գիտես, որ իմ սայլակը քեզ եմ տալու, այնպէս որ արդարութեան դէմ չի լինի, եթէ դու փոխարէնը մի որեւէ բան անէիր ինձ համար։

— Անշու՛շտ, բացականչեց փոքրիկ Հանսը.—Ձեր ինձ մօտ գալը ես ուղղակի մի շնորհ եմ համարում, ու ես անմիջապէս կգնամ։ Բայց դուք պիտի շնորհէք ինձ ձեր լապտերը, որովհետև այնքան մութ է գիշերը, որ, վախենում եմ, դար ու փոսի մէջ ընկնեմ։

— Ափսո՛ս, շա՛տ ափսոս, պատասխանեց Ջաղացպանը.—բայց սա իմ նոր

լապտերն է, ու մեծ գրպանը կլինի ինձ համար, եթէ հետը մի բան պատահի։

— Դէհ, ի՞նչ արած, առանց լապտերի կգնամ, պատասխանեց փոքրիկ Հանսը, ու հագաւ իր մեծ մուշտակն ու կարմիր տաք գդակը, ու վիզը մի շարֆ կապեց և ճանապարհ ընկաւ։

Ի՞նչ կատաղի փոթորիկ էր։ Գիշերն այնքան մութ էր, որ փոքրիկ Հանսը հազիւ հազ էր տեսնում, ու քամին՝ այնքան ուժգին, որ նա դժուարութեամբ էր կարողանում ոտքի վրայ կանգնել։ Իսկ նա, անվեհեր, մօտ երեք ժամ քայլելուց յետոյ, հասաւ բժշկի տունը և բաղխեց դուռը։

— Այդ ո՞վ է, կանչեց բժիշկը՝ հանելով գլուխը ննջարանի պատուհանից։

— Փոքրիկ Հանսը, բժի՛շկ։

— Ի՞նչ ես ուզում, փոքրի՛կ Հանս։

— Ջրաղացպանի տղան վայր է ընկել սանդուխքից ու վնասուել, ու Ջրաղացպանը խնդրում է, որ իսկոյն գաք։

Շա՛տ լաւ, ասաց բժիշկն ու պատ-

ու իրեն, որ բերեն իր ձին, մեծ կօշիկնե-
րը, լապտերը, և սանդուխքից իջաւ ու ձին
քշեց ուղիղ Ջաղացպանի տունը, թող-
նելով փոքրիկ Հանսին հետևիցը վազելիս։

Մինչ դեռ փոթորիկն աւելի ու աւե-
լի էր սաստկանում, ու անձրևը թափ-
ւում՝ հեղեղի նման, ու փոքրիկ Հանսը
չէր կարողանում տեսնել, թէ ո՞ւր է գը-
նում ու յետ էր մնում ձիուցը։ Յետոյ
կորցրեց ուղին ու ընկաւ ճահիճը, որ
շատ վտանգաւոր տեղ էր, որովհետև
լիքն էր խորը փոսերով, և այդտեղ
խեղճ փոքրիկ Հանսը խեղդուեց։ Հետև-
եալ օրն այծարածները գտան նրա դիա-
կը մի ջրով լիքը փոսի մէջ օրօրուելիս
ու բերան խրճիթը։

Բոլորը ներկայ էին փոքրիկ Հանսի
թաղմանը, որովհետև նա յայտնի էր ժո-
ղովրդին, իսկ Ջաղացպանը գլխաւոր սը-
գաւորն էր։

— Քանի որ ես էի նրա ամենալաւ
բարեկամը, ասում էր Ջաղացպանը,—

ուսածի հարկը պահանջում է, որ ամենալաւ տեղն էլ իմը լինի:

Ու նա քայլում էր սգերթի առաջն ընկած՝ երկայն սև Թիկնոցով, ու, ժամանակ առ ժամանակ, մի մեծ Թաշկինակով սրբում էր աչքերը:

— Փոքրիկ Հանսն անկասկած բոլորի համար էլ մեծ կորուստ է, ասաց Դարբինը, երբ Թաղումն արին վերջացան ու փափուկ կերպով նստեցին պանդոկում՝ խմելու համեմած գինի ու քաղցր կեքս ուտելու:

— Մեծ կորուստ է, յամենայն դէպս, ի՛նձ համար, պատասխանեց Ջաղացպանը. —Որովհետև ես, համարեա՛ թէ, նրան էի տուել իմ սայլակը, իսկ այժմ ես ուղղակի չգիտեմ, թէ ի՛նչ պիտի անեմ: Տանս մէջ նա ինձ խանգարում է և այնպիսի խայտառակ դրութեան մէջ է, որ եթէ ծախելու լինեմ՝ միևնոյն է ոչինչ չեն տայ: Այսուհետ, իսկապէս, ես շատ զգոյշ պիտի լինեմ ուրիշին նուէր տալու

ժամանակ։ Իր վեհանձնութեան համար մարդս միշտ տուժում է։

— Հա՞, ասաց Ջրամուկը երկար ընդմիջումից յետոյ։

— Հա՛, վերջացաւ, ասաց Կանեփակերը։

— Իսկ ի՞նչ եղաւ Ջաղացպանը, հարցրեց Ջրամուկը։

— Ո՞հ, ես իսկապէս չգիտեմ, աւելացրեց Կանեփակերը.— և իսկն ասած, իմ ի՞նչ գործն է։

— Իսկոյն երևում է, որ քո բնաւորութեան մէջ կարեկցութեան գիծ չկայ, ասաց Ջրամուկը։

— Վախենում եմ, որ դու չնկատես պատմութեանս բարոյական իմաստը, ասաց Կանեփակերը։

— Ի՞նչը։

— Բարոյական իմաստը։

— Ուզում ես ասել, որ այս պատմութիւնը բարոյական իմա՞ստ ունի։

— Անշո՛ւշտ, ասաց Կանեփակերը։

— Իսկապէս, ասաց Ջրամուկը սաստիկ զայրացած.— իմ կարծիքով այդ պի-

տի ասէիր նախ քան պատմութի՛ւնը։ Եթէ ասէիր, ես, իհարկէ, քեզ չէի լսի։ Իսկն ասած, ես, այն քննադատի պէս, կասէի՝ «Թու՜հ»։ Թէև հիմա էլ կարող եմ ասել։ — Ու նա իր ձայնի ամբողջ ուժով գոռաց՝ «Թուհ», որից շարժեց ու բունը մտաւ։

— Իսկ ի՞նչպէս դուր եկաւ քեզ Ջրբամուկը, հարցրեց Բադը, մի քանի րոպէից յետոյ լողալով դէպի նա։ — Նա բաւականին լաւ կողմեր ունի, իսկ ինչ ինձ է վերաբերում, ես ունիմ մայրական գութ, և հէնց որ պատառ աղջիկ եմ տեսնում, աչքերս լցւում են արտասուքներով։

— Վախենում եմ՝ չլինի թէ վշտացրի նրան, պատասխանեց Կանեփակերը. —բանն այն է, որ ես արի բարոյական իմաստով պատմութիւն։

— Ա՜խ, դա միշտ էլ շա՛տ վտանգաւոր է, ասաց Բադը։

Ու ես միանգամայն համաձայն եմ հետը։

ՆՇԱՆԱՒՈՐ ՌՈԿԷՏԸ

Թագաւորի որդին ուզում էր ամուսնանալ, ու ամէն տեղ տիրում էր խնդութիւն։ Նա մի ամբողջ տարի սպասել էր իր հարսնացուին, ու, վերջապէս, նա եկել էր։ Նա մի Ռուս Պրինցուհի էր ու ողջ ճանապարհը, Ֆինլանդիայից սկսած, անցել էր հիւսիսային եօթ եղջերու լծած սահնակի մէջ։ Սահնակը նման էր մի մեծ ոսկէ կարապի, ու նրա թեւերի մէջ տեղը բազմել էր ինքը՝ փոքրիկ Պրինցուհին։ Կնգմենի երկայն վերնազգեստը հասնում էր մինչեւ ոտները, գլխին դրել էր արծաթեհիւս դիպակից փոքրիկ գլխարկ, ու գունատ էր՝ ինչպէս Ձիւնէ Պալատը, ուր միշտ ապրել էր։ Նա այնքան գունատ էր, որ երբ փողոցներովն անցաւ՝ ամէնքը զարմացան. «Նա նման է սպիտակ վարդի», բացա-

կանչեցին 'նրանք ու պատշգամբներից ծաղիկ ցանեցին 'նրա վրայ։

Դղեակի մուտքի մօտ, 'նրան դիմաւորելու համար, սպասում էր Պրինցը։ Նըրա աչքերը երազուն էին՝ մանուշակի պէս, ու մազերը՝ 'նման մաքուր ոսկու։ Երբ 'նա տեսաւ հարսնացուին, մի ծնկով չօքեց ու համբուրեց ձեռը։

— Ձեր 'նկարը չքնաղ էր, շշնջաց 'նա. իսկ դուք աւելի չքնաղ էք, քան ձեր նկարը։ Ու փոքրիկ Պրինցուհին շառագունեց։

— Առաջ 'նա 'նման էր սպիտակ վարդի, ասաց մի երիտասարդ Մանկլաւիկ իր հարեւանին. իսկ այժմ 'նման է կարմիր վարդի։ — Ու ողջ Արքունիքը հըրճուեց։

Երեք օր շարունակ ամենքի բերանին էր՝ «Սպիտակ վարդ, Կարմիր վարդ, Կարմիր վարդ, Սպիտակ վարդ»։ Ու հրամայեց Թագաւորը, որ Մանկլաւիկի ռոճիկը կրկնապատկեն։ Քանի որ 'նա առհասարակ ռոճիկ չէր ստանում, ուստի դը-

բանից նա ոչ մի օգուտ չքաղեց, սակայն դա մեծ շնորհ էր համարւում։ Ու ըստ պատշաճի հայտարարեցին «Պալատական լրագրում»։

Երեք օրից յետոյ կատարեցին հարսանիքը։ Դա մի շքեղ հանդէս էր. ու նորապսակները թեւանցուկ անցան ալ թաւշէ ամպհովանու տակ, որ ասեղնագործել էին մանր մարգարիտներով։ Ապա կայացաւ Արքայական Բանկէտը, որ տեւեց ուղիղ հինգ ժամ։ Պրինցն ու Պրինցուհին նստել էին Մեծ Սրահի ճակատին ու խմում էին պայծառ բիւրեղէ գաւաթից։ Այդ գաւաթից կարող էին խմել միմիայն իսկական սիրահարները, որովհետեւ, երբ կեղծ շրթունքներ էին կպչում, գաւաթն իսկոյն գորշանում էր, մռայլւում ու միգով ծածկւում։

— Պարզ է, որ նրանք սիրում են իրար, ասաց փոքրիկ Մանկլաւիկը.— պարզ՝ ինչպէս բիւրեղը։—Ու Թագաւորը երկրորդ անգամ կրկնապատկեց նրա ռոճիկը։

— Ինչպիսի՜ շնորհ, բացականչեցին բոլոր պալատականները։

Բանկետից յետոյ պիտի լինէր Պարահանդէսը։ Նորապսակները պիտի պարէին միասին Վարդ պարը, ու Թագաւորը խոստացել էր նուագել սրինգը։ Նա շատ վատ էր նուագում, բայց ոչ ոք չէր համարձակւում այդ ասել, որովհետեւ նա Թագաւոր էր։ Իսկապէս նա միայն երկու եղանակ գիտէր ու երբէք չէր տարբերում, թէ երկուսից ո՞րն է նուագում։ Բայց դա կարեւոր չէր, որովհետեւ ինչ էլ որ նա անէր, ամէնքը պիտի բացականչէին.

— Սքանչելի՛ է, սքանչելի՛։

Ծրագրի վերջին համարը հսկայական հրախաղութիւնն էր, որ պիտի լինէր ճիշտ կէս գիշերին։ Փոքրիկ Պրինցուհին կեանքում երբէք հրախաղութիւն չէր տեսել, ու Թագաւորը հրամայել էր, որ հարսանիքին Արքայական Հրագէտը ոչ մի ջանք չխնայի։

Ինչի՞ են նման հրթիռները, հար-

ցրեց նա Պրինցին մի առաւօտ, երբ ըզբօսնում էր տերրասում։

— Հիւսիսափայլի, ասաց Թագաւորը, որ միշտ պատասխանում էր իրեն չուղղուած հարցերին.—միայն աւելի բնական են։ Ինձ համար նրանք աւելի գերադասելի են, քան աստղերը, որովհետև միշտ գիտես, թէ երբ պիտի երևան, ու չքնաղ են՝ իմ սրնգի նուագի պէս։ Անշուշտ դուք այդ կտեսնէք։

Ու Արքայական Պարտիզի վերջում մի մեծ տախտակամած էր շինած ու, հէնց որ, Թագաւորական Հրագէտը ամեն ինչ տեղաւորեց, հրթիռները սկսեցին խօսել միմիանց հետ։

— Աշխարհս, իրաւ որ, սքանչելի է, բացականչեց փոքրիկ Ծաղրահարը.—Նայէ՛ք այս դեղին կակաչներին։ Եթէ անգամ իսկական պետարդներ էլ լինէին՝ աւելի հաճելի չէին լինի։ Ես շատ ուրախ եմ, որ ճանապարհորդութիւն եմ արել։ Ճանապարհորդութիւնը հրաշալի կերպով կատարելագործում է մտածողու-

թեւնին ու ապատում միտքը կանխակալ կարծիքներից։

— Եւրօպական Պարտէզը դեռ եւս ողջ աշխարհը չէ, դո՛ւ, ախմար Ծաղրա-նուր, ասաց Հռոմէական մեծ Մոմը.— Աշխարհս մի հսկայական տարածութիւն է, ու երեք օր կտեւի, մինչեւ որ լիովին տեսնես։

— Ամեն տեղ, որ հաւանում ես, աշ-խարհ է քեզ համար, բացականչեց մատա-խոհ Հրանիւրը, որ ծնած օրից կապուած էր եղեւնու մի հին արկղից ու ինքն իրեն, պարծենում էր իր կոտրած սրտի վրայ։—Սակայն սէրն այլեւս ընդունուած չէ։ Բանաստեղծները սպանեցին։ Այն-քան շատ գրեցին նրա մասին, որ այլեւ ոչ ոք նրանից չի հաւատում, ու ես ամե-նեւին չեմ զարմանում։ Ճշմարիտ սէրը տառապում է լուռ։ Յիշում եմ, մի ան-գամ ես... բայց դա հին բան է։ Ռո-մանտիզմն այժմ անցեալին է պատկա-նում։

— Անմտի բան է, ասաց Հռոմէական

Մոմը.—Ռոմանտիզմը երբէք չի մեռնում։ Նա նման է Լուսնին, ու ապրում է յաւիտեան։ Հարսն ու փեսան, զոր օրինակ, սիրում են իրար շատ խորը։ Այդ ամենը լսեցի այս առաւօտ փաթեթաթղթից շինած մի փամփուշտից, որը պատահմամբ նոյն արկղումն էր, ուր ես էի, ու գիտէր պալատական վերջին նորութիւնները։

Բայց Հրանիւը շարժեց գլուխը.

— Ռոմանտիզմը մեռել է, Ռոմանտիզմը մեռել է, Ռոմանտիզմը մեռել է, շշնջաց նա։ Նա այն մարդկանցից էր, որոնք կարծում են, եթէ միենոյն բանը յաճախ ու շարունակ կրկնեն՝ վերջ ի վերջոյ ճշմարտութիւն կդառնայ։

Յանկարծ լսուեց մի սուր ու չոր ձայն, ու ամենքը ետ նայեցին։

Այդ ձայնը հանեց մի բարձրահասակ ու գոռոզատես ռոկէտ, որ կպցրուած էր մի երկար ձողի ծայրին։ Նա միշտ, մի որևէ նկատողութիւն անելուց առաջ,

հագնում էր, որպէսզի վրան ուշադրու-
թիւն դարձնեն։

— Ը՛հըմ, ը՛հըմ, ասաց նա, ու ամէնքը լռեցին, բացի խեղճ Հրանուշից, որ անխօս շարժում էր գլուխն ու շշընջում.

— Ռոմանտիզմը մեռել է։

— Կարգի՛ն կացէք, կարգի՛ն կացէք, գոչեց մի Պետարդ։ Նա մի քիչ քաղաքագէտ էր ու տեղական ընտրութիւնների ժամանակ միշտ աչքի ընկնող դեր էր խաղում, ուստի և սովոր էր զուտ Պարլամենտական արտայայտութիւնների։

— Մեռել է ընդ միշտ, շշնջաց Հրանուշն ու քնեց։

Հէնց որ տիրեց խորին լռութիւն, Ռոկէտը հազաց երրորդ անգամ ու սկսեց։ Նա խօսում էր մեղմ ու յստակ ձայնով, ինչպէս եթէ թելադրելիս լինէր իր յուշատետրին ու շարունակ նայելիս նրա ուսերի վրայից, ում թելադրում էր։ Իրօք, նրա ձեւերը երեւելի էին։

— Ինչքա՜ն երջանիկ է Թագաւորի

որդին, նկատեց նա, որ նա պատժւում է ճիշտ այն օրը, երբ ինձ պիտի արձակեն։ Եթէ, իրօք, առաջօրէն են յարմարեցրել, դրանից էլ լաւ առիթ չէր կարող լինել։ Բայց Պրինցները միշտ բաղդաւոր են։

— Աստուա՜ծ իմ, ասաց փոքրիկ Մադրահուրը.—ես միա՜նգամայն այլ կերպ էի մտածում՝ որ մեզ պիտի արձակեն ի պատիւ Պրինցի։

— Գուցէ քե՛զ, պատասխանեց նա.— ինչպէս չեմ էլ կասկածում, որ այդպէս է. իսկ այլ է իմ բանը։ Ես շատ նշանաւոր Ռօկէտ եմ և ծնուել եմ նշանաւոր ծնողներից։ Մայրս իր ժամանակի ամենահռչակաւոր հրանիւն էր ու անուն էր հանել իր նազելի պարով։ Իր հասարակական մեծ ցոյցի ժամանակ, նա տասնինն անգամ պտոյտ եկաւ, մինչև որ հանգաւ, ու ամէն մի պտոյտին նա օդում եօթ վարդագոյն աստղ արձակեց։ Նրա տրամագիծը երեք ու կէս Փուտ էր ու շինած էր լաւագոյն վառօդից։

Հայրս, ինձ պէս, Ռոկէտ էր ու Ֆրանսիական ծագում ունէր։ Նա այնքան բարձր էր թռչում, որ մարդիկ վախենում էին՝ չլինի թէ այլեւս ցած չիջնի։ Նա ցած էր իջնում սակայն, որովհետեւ բնաւորութեամբ հեզ էր, ու իր լուսափայլ վայրէջքը կատարում էր ոսկէ տարափով։ Նրա խաղի մասին լրագիրները շատ գովասանական խօսքեր գրեցին։ Նոյն իսկ Պաշտօնական Լրագիրը նրան մեծարեց Հրագիտութեան արուեստի յաղթանակը։

— Այսինքն Հրագիտութեան, Հրագիտութեան, ասաց Բէնգալեան Կրակը.
—Գիտեմ, որ կոչւում է Հրագիտութիւն, որովհետեւ ես այդ տեսել եմ գրած իմ սեփական տուփի վրայ։

— Իսկ ես ասում եմ՝ Հրագիտութիւն, պատասխանեց Ռոկէտը խստօրէն, եւ Բէնգալեան կրակն այնպէս ընկճուեց, որ սկսեց յոխորտալ փոքրիկ ծաղրածուների առաջ, ցոյց տալու համար, որ ինքը կարեւոր անձ է։

— Ուզում էի ասել, շարունակեց Ռոկէսր. ուզում էի ասել, հա՛, ի՞նչ էի ուզում ասել։

— Դու խօսում էիր քո մասին, պատասխանեց Հոամէսական Մամբ։

— Հնարկէ։ Ես գիտեմ, որ հնտաաբրբրական նիւթի մասին էի խօսում, երբ ինձ այնպէս կոպիտ կերպով ընդհատեցիր։ Անհասարակ ես ասում եմ կոպիտ ու ազեղ փարթունքը, որովհետև ես վերին աստիճանի զգայուն եմ։ Ոչ որ աշխարհիս երեսին այնպէս զգայուն չէ, ինչպէս ես, ես այդ հաստատ գիտեմ։

— Ի՞նչ բան է զգայուն մարդը, ասաց Պետարդը Հոամէսական Մամին։

— Դա մի մարդ է, որը կոխ է տալիս ուրիշի ոտի մատը, որովհետև իր ոտի վրայ կոշտ ունի, պատասխանեց Հոամէսական Մամբ մեղմ շշուկով։ Եւ Պետրոսը քիչ մնաց ծիծաղից պայթէր։

— Ասա՛ խնդրեմ, ինչո՞ւ ես ծիծաղում, հնտաբրբրուեց Ռոկէսր։ — Ես չե՛մ ծիծաղում։

— Ես ծիծաղում եմ, որովհետև երջանիկ եմ, պատասխանեց Պետարդը։

— Պատճառը շատ եսասէր է, բարկացած ասաց Ռոկէտը։ — Ի՞նչ իրաւունքով ես դու երջանիկ։ Դու պիտի ուրիշների մասին մտածես. ինչպէս դու պիտի մտածէիր իմ մասին։ Ես միայն իմ մասին եմ մտածում և ուզում եմ, որ բոլորն էլ նոյնն անեն։ Ահա թէ ի՛նչ է նշանակում կարեկցութիւն։ Դա մի գեղեցիկ առաքինութիւն է, որից իմ մէջը կայ խոշոր չափերով։ Ենթադրենք, օրինակի համար, այս երեկոյ ինձ մի բան պատահի՝ ի՜նչ դժբաղդութիւն կլինի դա բոլորի համար։ Պրինցն ու Պրինցէսան միանգամայն կդժբաղդանային, նրանց ողջ ամուսնական կեանքը կթունաւորուէր, ու ինչ վերաբերում է Թագաւորին, ես գիտեմ, որ չէր դիմանայ այդ ցաւին։ Իսկապէս, երբ ես սկսում եմ կշռադատել իմ դիրքի կարևորութիւնը՝ արտասուելու չափ յուզւում եմ։

— Եթէ դու ուզում ես ուրիշներին

հաճոյք պատճառել, բացականչեց Հռո-մէական Մոմը,— քեզ պիտի չոր պահես:

— Անշո՛ւշտ, գոչեց Բէնգալեան Կրակը, որն արդէն լաւ տրամադրութեան մէջ էր։ — Այդ է պահանջում սովորական առողջ դատողութիւնը:

— Սովորական դատողութի՜ւնը, ինչ-պէ՛ս չէ, ասաց Ռոկէտը զայրացած, բայց դուք մոռանում էք, որ ես շատ անսովորն եմ և շատ էլ նշանաւոր: Այո՛, սովորական առողջ դատողութեան տէր կարող է լինել ամէն մէկը, եթէ միայն զուրկ է երևակայութիւնից: Իսկ ես ու-նիմ երևակայութիւն, որովհետև ես եր-բէք չեմ մտածում առարկաների մասին այնպէս, ինչպէս նրանք իրապէս գոյու-թիւն ունին: Ես միշտ նրանց մասին մը-տածում եմ այնպէս, ինչպէս եթէ նրանք միանգամայն այլ լինէին, իսկ ինչ վերա-բերում է ինձ չոր պահելուն, ըստ երև-ւոյթին այստեղ չի գտնւում մէկը, որ կա-րողանար գնահատել զգայուն խառնուած-քը: Բարեբաղդաբար, դա իմ փոյթը

չէ։ Միակ բանը որ մարդուս կեանքի նե-
ցուկն է, դա այն գիտակցութիւնն է։
որ ամենքն էլ անսահման սոսր են քե-
զանից, և այդ զգացմունքը ես միշտ
զարգացրել եմ իմ մէջ։ Սակայն դուք ա-
մենքդ էլ անխիղճ էք։ Դուք այստեղ այն-
պէս էք ծիծաղում ու խնդում, կարծես
թէ Պրինցն ու Պրինցուհին նոր չլինին
պսակուած։

— Դէհ, լա՛ւ, գոչեց մի փոքրիկ հրա-
զուզ. — ինչո՞ւ չծիծաղենք։ Դրանից էլ
լաւ առի՞թ, երբ ես կարող եմ թռչել
դէպի վեր ու պատմել աստղերին նրանց
մասին ամեն ինչ։ Դուք կտեսնէք, ինչ-
պէս նրանք կշողան, երբ ես պատմեմ
չքնաղ հարսնացուի մասին։

— Ա՜խ, ի՛նչ զուեհիկ կարծիք ունիք
դուք կեանքի մասին, ասաց Թռկէ-
տը. — Սակայն ես հէնց այդպէս էլ սպա-
սում էի։ Ձեր մէջ ոչի՛նչ չկայ. դուք սին
ու դատարկ էք։ Դիցուք թէ Պրինցն ու
Պրինցուհին կամենում են գնալ ապրե-
լու համար մի երկիր. ուր մի խոր գետ

կայ, և գիտուք՝ նրանք ունէին մի հատիկ զաւակ, մի փոքրիկ շիկահեր, մանուշակագոյն աչքերով տղայ՝ ինչպէս ինքը Պրինցը: Եւ գիտուք՝ մի օր նա գնում է զբօսնելու իր դայեակի հետ: Եւ գիտուք թէ դայեակը քնում է շամբուկի ծառի տակ: Եւ գիտուք՝ փոքրիկ տղան ընկնում է խոր գետի մէջ ու խեղդւում: Սարսափելի՜ դժբաղդութիւն: Խեղճ մարդիկ, կորցնել միակ որդի՜ն: Իսկապէս սոսկալի՜ է: Ես երբէք չէի դիմանայ:

— Սակայն նրանք դեռ չեն կորցրել իրենց միակ զաւակին, — ասաց Հռոմէական Մոմը. — և ոչ էլ հետները անբաղդութիւն է պատահել:

— Ես ամենևին չասացի, թէ պատահել է, պատասխանեց Ռաքէտը. — Ես ասացի, որ կարող է պատահել: Եթէ նրանք կորցրած լինէին իրենց միակ զաւակին, այլևս դրա մասին կարիք չէր լինի խօսելու: Ես ատում եմ նրանց, որոնք թափուած կաթի համար լաց են լինում: Իսկ երբ ես մտածում եմ, որ

նրանք կարող էին կորցնել իրենց միակ զաւակին, ուղղակի զգացւում եմ։

— Այդ մէկը ճիշդ է, բացականչեց Բէնգալեան Կրակը. — Իրօք, դու ամենա-դիւրազգաց անձնաւորութիւնն ես, որին երբ և իցէ հանդիպել եմ։

— Իսկ դու ամենակոպիտ անձնաւո-րութիւնն ես, որին ես երբ և իցէ հանդի-պել եմ, ասաց Ռոկէտը. — ու չես կարող դու հասկանալ իմ մտերմութիւնը Պրին-ցի հետ։

— Զէ որ դու նրան չես ճանաչում, մրթմրթաց Հռոմէական Մոմը։

— Ես ամենեւին չեմ ասել, թէ ճա-նաչում եմ, պատասխանեց Ռոկէտը։ Ինձ թւում է, որ եթէ նրան ճանաչէի ես նրա բարեկամը չէի լինի։ Շատ վը-տանգաւոր է, երբ բարեկամից ճանա-չում ես։

— Աւելի լաւ կանէիր, եթէ քեզ չոր պահէիր, ասաց Հրավառութիւնը. — դա շատ անհրաժեշտ է։

— Աւելի անհրաժեշտ է քե՛զ համար.

դրա մասին ես չեմ հասկանում, պատասխանեց Ոսկէտրը.— իսկ ես լալիս եմ, երբ լոյս գալիս է։

Եւ նա, իրօք, լաց եղաւ իսկական արտասուքներով, որոնք գլորւեցին ցցի վրայից՝ անձրևի կաթիլների պէս, ու քիչ մնաց, որ խեղդէին երկու փոքրիկ բզէզի, որոնք մտածում էին բուն գտնել ու ապրելու համար չոր ու յարմար տեղ էին որոնում։

Ըստ երևոյթին նրա խառնուածքը ռոմանտիքական է, ասաց Հրագունդը.— որովհետև նա առանց պատճառի լալիս է։ Ու նա խորը հառաչեց ու մտածեց իր եղևնուց շինած արկղի մասին։

Իսկ Հռոմէական Մոմն ու Բէնգալեան Կրակը բոլորովին զայրացած, բարձրագոչ ձայնով, սկսեցին կրկնել.

— Փչում է, փչում է։

Նրանք վերին աստիճանի գործնական էին ու մի որևէ բանի դէմ առարկելիս ասում էին.

— Փչում է։

Ապա ծագեց Լուսինը՝ ինչպէս մի ար-ծաթէ չքնաղ վահան, ու փայլեցին աստղերը, ու պալատից լսուեց երաժշտութեան ձայնը,

Գրինցն ու Գրինցուհին վարում էին պարերը։ Նրանք պարում էին այնքան սքանչելի, որ բարձրահասակ, սպիտակ շուշանները պալատագոյն նայում էին պատուհանից ու հետեւում պարին, և կարմիր, խոշոր խաշխաշները շարժում էին գլուխներն ու չափ տալիս։

Ապա զանգը խփեց տասն, ապա տասն-երմէկ, ապա՝ տասներկու, ու, կէս գիշերուայ զանգի վերջին հարուածից յետոյ, ամենքը դուրս եկան տերրասը, և Թագաւորն ուղարկեց Պալատական Հրադէ-տի հետեւից։

— Հրախաղը սկսէ՛ք, ասաց Թագաւորը։ Եւ Պալատական Հրադէտը խորը գլուխ տուեց ու անցաւ պարտէզի միւս ծայրը։ Նա հետը վեց օգնական ունէր, որոնցից ամէն մէկը երկար փայտի ծայ-րից կախած մի—մի ջահ էր տանում։

Իսկապէս մի հոյակապ տեսարան էր։

Վը՜րդ..., վը՜րդ... շառաչեց հրանիւը, հէնց որ սկսեց պտտուել։ Բու՜մ... բու՜մ... շառաչեց հռմէական Մոմը։ Ապա Ծաղրանոցը պար բռնեց հրապարակի վրայ, ու Բէնգալեան Կրակը ներկեց ամէն ինչ կարմիր գոյնով։ «Մնաք բարո՜վ», բացականչեց հրագունդը՝ վեր սլանալուն պէս կապոյտ կայծեր ցանելով։ Բանգ...բանգ... պատասխանեցին Պետարդները, որոնք սաստիկ ուրախ էին։ Ամէնքը մեծ յաջողութիւն ունեցան, բացի Նշանաւոր Թռիչքից։ Լաց լինելուց նա այնքան էր խոնաւացել, որ ամենևին չկարողացաւ վեր բարձրանալ։ Ամենալաւ բանը, որ կար նրա մէջ՝ վառօդն էր, ու դա այնքան էր թացուել արցունքներից, որ այլևս բանի պէտք չէր։ Նրա բոլոր խեղճ ազգականները, որոնց հետ նա երբէք չէր խօսի առանց արհամարհական ժպտի, վեր սլացան երկինքը, ինչպէս չքնաղ ծաղիկներ՝ հրեղէն կոկոններով։

Կեցցէ՛, կեցցէ՛, բացականչեց ողջ

Դալարար։ Ու փոքրիկ Պրինցուհին հաճոյքից ժիծաղեց։

— Երևի ինձ պահել են մի աւելի մեծ հանդիսի համար, ասաց Ռոկէտը։ —Անկասկած այդպէս է։—Ու նա աւելի գոռոզացաւ, քան առաջ էր։

Հետևեալ օրը բանւորները եկան պարտէզը կարգի բերելու։

— Ըստ երևոյթին պատգամաւորութիւն է, ասաց Ռոկէտը։—Ես նրանց կընդունեմ պատշաճ արժանապատւութեամբ։

Ու նա բարձրացրեց քիթը, դէմքը խոժոռեց, իբր թէ մի ինչ որ կարևոր բանի մասին մտածելիս լինի։ Իսկ բանւորները ամենևին չնկատեցին նրան։ Միայն գնալիս մէկի աչքովն ընկաւ.

— Հէ՜յ, գոչեց.—սա ինչ եղկելի Ռոկէտ է, ու պատի վրայից դէն ձգեց փոսը։

— Ե ղ կ ե լ ի Ռոկէ՞տ, ե ղ կ ե լ ի Ռոկէ՞տ, ասաց նա պտտւելով օդի մէջ.— անկարելի՛ է։ Ե ր և ե լ ի Ռոկէտ, ահա թէ

ինչ էր ուզում տալ։ Ե ղ կ ե լ ի և ե ր ե ւ ե լ ի միակերպ հնչիւն ունին, յաճախ նաև նոյն իմաստը։

Ու նա ընկաւ տղմի մէջ։

— Այնքան էլ յարմար տեղ չէ այստեղ, նկատեց նա.— սակայն, անկասկած մի որևէ նորաձև լողարան է սա, ու ինձ ուղարկել են այստեղ, որ առողջութիւնս կազդուրեմ։ Ջղերս, իսկապէս, շատ են քայքայուել, ու ես հանգստի կարիք ունիմ։

Ցանկարծ ջրի տակից նրա առաջը դուրս եկաւ փայլուն, գոհար աչքերով ու կանաչ-բըծաւոր մորթով մի փոքրիկ Գորտ։

— Ի՞նչ եմ տեսնում։ Նորե՞կ, ասաց Գորտը.— իհարկէ, վերջ ի վերջոյ տղմից լաւ բան չկայ։ Տուէ՛ք ինձ անձրեւային եղանակ ու մի լճակ, և ես երջանիկ կը լինեմ։ Դու կարծում ես այս երեկոյ անձրեւայի՞ն կլինի։ Ես համոզուած եմ, որ այո՛, ես յոյս ունիմ, բայց ափսոս, որ երկինքը միանգամայն կապոյտ է ու անամպ։

— Ըհը՛մ, ըհը՛մ... ասաց Ռոկէտն ու սկսեց հազալ։

— Ի՞նչ անուշ ձայն ունիս, բացականչեց Գորտը։—Ուղղակի կուկուոցի է նման, իսկ կուկուոցն իհարկէ ամենաերաժշտական հնչիւնն է աշխարհիս երեսին։ Այս երեկոյ դու կլսես մեր համերգը։ Մենք նստում ենք ագարակատիրոջ տան կից բադերի հին լճակի մէջ, ու Լուսինը ծագելուն պէս՝ սկսում մեր համերգը։ Դա այնքան գեղեցիկ է, որ ամենքն արթնանում են մեզ լսելու։ Իրօք, դեռ երէկ էր, երբ ես լսեցի թէ ինչպէս ագարակատիրոջ կինն ասում էր իր մօրը, որ ամբողջ գիշերը մեր պատճառով աչքը չէ կպցրել։ Շատ հաճելի է, երբ մարդ այդպիսի մեծ ժողովրդականութիւն է վայելում։

— Ըհը՛մ, ըհը՛մ, բարկացած ասաց Ռոկէտը։ Նա շատ վշտացել էր, որ չկարողացաւ մի խօսք ասել։

— Իսկապէս, ի՞նչ անուշ ձայն է, շարունակեց Գորտը։—Յոյս ունիմ, որ կը

դաս բաղերի լճակը։ Ես գնում եմ աղջիկներս որոնելու։ Ես վեց հատ չքնաղ աղջիկ ունիմ, ու վախենում եմ՝ մի գուցէ Գայլաձուկը պատառէ նրանց։ Կատարեալ հրէշ է նա, ու անտարակոյս աղջիկներիցս նախաճաշ կսարքէ իր համար։ Դէ՛հ, ցտեսութիւն։ Հաւատացնում եմ քեզ, որ մեր զրոյցից ես մեծ հաճոյք ստացայ։

— Զրո՞յց, ինչպէ՞ս չէ, ասաց Ռոկէտը։—Շարունակ դու ինքդ քեզ հետ խօսեցիր։ Դա զրոյց չէ։

— Լաւ պիտի լինի՞, թէ ոչ, պատասխանեց Գօրտը։—Ես սիրում եմ ինքս միշտ խօսել։ Դա խնայում է ժամանակը և վիճաբանութեան տեղիք չի տալիս։

— Իսկ ես սիրում եմ վիճաբանել, ասաց Ռոկէտը։

— Չկարծեմ թէ, քաղաքավարի ասաց Գօրտը.—վիճաբանութիւնը վերին աստիճանի գռեհիկ բան է, որովհետև լաւ հասարակութեան մէջ բոլորն էլ միևնոյն կարծիքն ունեն։ Ցտեսութի՛ւն, կրկին։

Հեռուից հեռու ես արդէն տեսնում եմ աղջիկներիս: Ու փոքրիկ Գորտը լողալով գնաց:

— Դու շատ գրգռիչ անձնաւորութիւն ես, ասաց Ռոկէտը.— և շատ էլ անկիրթ: Ես ատում եմ նրանց, որոնք, —այն ժամանակ, երբ մէկը ուզում է խօսել իր մասին, ինչպէս օրինակ ես,— խօսում են իրենց մասին, ինչպէս օրինակ դու: Դրա անունը ես դնում եմ՝ եսասիրութիւն, իսկ եսասիրութիւնը՝ զզուելի բան է, մանաւանդ իմ խառնուածքն ունեցողի համար, որովհետև ես շատ յայտնի եմ իմ կարեկից բնաւորութեամբ: Իսկն ասած, դու ինձանից օրինակ պիտի վերցնես: Ինձանից լաւ տիպար չես գտնի: Այժմ, քանի որ առիթը կայ, լաւ կլինէր, եթէ օգտուէիր, որովհետև ես շուտով վերադառնալու եմ Պալատը: Պալատում ես շատ սիրելի անձնաւորութիւն եմ: Իսկն ասած, երէկ Պըրինցն ու Պրինցուհին պսակուեցին ի պատիւ ինձ: Իհարկէ, այդ մասին դու

ոչինչ չգիտես, որովհետև գաւառում ես ապրում:

— Զուր ես հետը խօսում, ասաց մի ճպուռ, որ նստել էր դարչնագոյն եղէգի վրայ.—Միանգամայն ի զուր, որովհետև նա արդէն գնացել է:

— Է՛հ, ինքը կտուժի, ոչ թէ ես, պատասխանեց Ռոկէտը: Միևնոյն է, ես չըպիտի լռեմ միայն նրա համար, որ նա ուշադրութիւն չի դարձնում: Ես սիրում եմ ինքս ինձ լսել: Դա իմ ամենամեծ հաճոյքներից մէկն է: Յաճախ ինքս ինձ հետ ես զրոյց եմ անում, ու ես այնքան խելօք եմ, որ երբեմն ասածներիցս մի խօսք անգամ չեմ հասկանում:

— Այն ժամանակ դու անպատճառ դասախօսութիւն պիտի կարդաս Փիլիսոփայութիւնից, ասաց Ճպուռը: Եւ պարզելով իր շղարշանման չքնաղ զոյգ թեւերը՝ սլացաւ դէպի երկինքը:

— Ինչ մեծ յիմարութիւն արաւ, որ չմնաց այստեղ, ասաց Ռոկէտը,—հաւատացած եմ, որ իր միտքը կատարելա-

գործելու այսպիսի առիթ նա միշտ չի ունենում։ Յամենայն դէպս դա իմ բանը չէ։ Հանճարը, ինչպիսին իմն է, անկասկած մի օր կգտնի իր գնահատութիւնը։ Ու նա խորասուզուեց տղմի մէջ աւելի եւս։

Մի փոքր անց լողաց դէպի նա մի մեծ Սպիտակ Բադ։ Նրա ոտները դեղին էին, թաթիկները՝ թաղանթով ծածկուած, և իր երերուն քայլուածքի համար գեղեցկուհի էր համարւում։

— Ղա՜դ, ղա՜դ, ղա՜դ... ասաց նա. —Ի՞նչ տարօրինակ կերպարանք ունիս։ Չի՞ կարելի հարցնել՝ դու այդպէս ես ծնու՞ել, թէ դժբաղդ պատահարից է։

— Իսկոյն երևում է, որ գիւղ տեղ ես ապրել, պատասխանեց Ռոկէտը,—թէ ոչ իսկոյն կիմանայիր, թէ ո՛վ եմ ես։ Յամենայն դէպս ես ներում եմ քո տգիտութիւնը։ Ի զուր կլինէր սպասել, որ ուրիշներն էլ մեզ պէս նշանաւոր լինեն։ Անկասկած դու պիտի զարմանաս, երբ լսես, որ ես կարող եմ թռչել մինչև եր-

կիներն ու լետ գալ՝ ոսկէ անձրեւի տարափի պէս։

— Ինչի՞ս է պէտք, ասաց Բադր, — երբ ոչ ոք դրանից շահ չունի. եթէ դու կարողանայիր հերկել դաշտը՝ եզան պէս, կամ քաշել սայլը՝ ձիու պէս և կամ հրսկել ոչխարը՝ հօտի շան պէս, բանի նման կլինէր։

— Սխա՛լ արարած, բացականչեց Թոկկէտը գոռոզաբար.—Ես տեսնում եմ, որ դու ծաղրանքով ատոր դասակարգից ես։ Նա, ով իմ դիրքն ունի, երբէք շահաւէտ չի լինում։ Մենք ունինք մի շարք կատարելութիւններ, և դա աւելի քան բաւական է։ Ես՝, ինքս, ոչ մի արհեստի ձգտում չունիմ, ես տաւաւել մի այնպիսի արհեստի, ինչպիսին դու ես ինձ յանձնարարում։ Ընդհակառակը ես միշտ այն կարծիքին եմ եղել, որ ծանր աշխատանքն ապաստարան է նրա՛նց համար, որոնք միանգամայն անգործ են։

— Լա՛ւ, լա՛ւ, ասաց Բադր, որը վերջին աստիճանի խաղաղասէր էր և ոչ

ոքի հետ չէր վիճում։ Ամեն մարդ իւր ճաշակի տէր է։ Ցամենայն դէպս ես յոյս ունիմ, որ քո բնակատեղին այստեղ կընտրես։

— Ո՛, Աստուած ո՛չ անի, բացականչեց Ռոկֆոր.—Ես այստեղ լոկ հիւր եմ, մի երեկոյի հիւր։ Բանն այն է, որ այստեղ բաւականին ձանձրալի է։ Ոչ հասարակութիւն կայ և ոչ էլ առանձնութիւն։ Կատարեալ մի արուարձան է։ Հաւանականաբար կվերադառնամ Պալատը, որովհետև ես գիտեմ, ինձ վիճակուած է աշխարհում մեծ անուն հանել։

— Մի անգամ ես էլ մտածեցի հասարակական գործերով պարապել, նկատեց Բարր,—Նորոգելու կարօտ շա՜տ բան կայ։ Անցեալներս մի միտինգում նոյն իսկ նախագահութիւն էլ արի և ամեն բանի դէմ, ինչ մեր գուրը չէր գալիս, դատապարտութեան ռէզոլիւցիաներ անց կացրինք։ Սակայն ըստ երեւոյթին այդ ամենը ոչ մի ազդեցութիւն չունե-

դաւ։ Այժմ ես տնակեաց եմ դառել և իմ ընտանիքի պէտքերն եմ հոգում։

— Ես ստեղծուած եմ հասարակական կեանքի համար, ասաց Ռոկէտը.—այդպէս են և իմ բոլոր ազգականները, մինչև անգամ ամենից նուաստագոյնները։ Ուր էլ մենք երևալու լինինք՝ միշտ մեծ ուշադրութեան ենք արժանանում։ Ինքս դեռ ինչպէս հարկն է երևան չեմ եկել, իսկ երբ երևան գամ, մի անման տեսարան կլինի։ Այն ինչ տնային կեանքը մարդուս արագ կերպով ծերացնում է ու մտքից բարձր գաղափարները խլում։

— Ա՜խ, կեանքի բարձր գաղափարները, ի՜նչ սքանչելի բան է, ասաց Բադը.—ու յիշեցնում է ինձ, թէ որքա՜ն ես սոված եմ։

Ու նա հոսանքով դէպի վար լողաց՝ կրկնելով.

— Ղա՜դ, ղա՜դ, ղա՜դ...

— Կա՛ց, կա՛ց, ճչաց Ռոկէտը.—ես դեռ շատ բան ունիմ քեզ ասելու։ Իսկ Բադն ուշադրութիւն չդարձրեց։—Ու-

բախ եմ, որ նա գնաց, ասաց նա ինքն իրեն.—Նա քաղքենու պատողութիւն ունի։—Ու նա աւելի ես խորասուզուեց ադմի մէջ ու սկսեց մտածել հանճարի մենակութեան մասին, երբ յանկարծ սուրսակ հագնուած երկու փոքրիկ տղայ լճակի ափին բչան՝ մի կաթսայ ու մի քիչել ցախ հետները։

— Երևի պատրաստութիւն է ասաց Ոսկէտն ու իրեն արժանավայել տեսք առաւ։

— Ոչ՜, բացականչեց տղաներից մէկը.—տեսէ՛ք այս հնամաշ ձողին։ Զարմանալի է, ո՞րտեղից է այստեղ ընկել։ Ու հանեց Ոսկէտը լճակի միջից։

— Հնամա՞շ ձող, ասաց Ոսկէտը.—անկարելի՛ է։ Ոսկէտա՛շ ձող, ահա ի՛նչ ասաց։ Ոսկէտաշ ձող՝ շատ հաճելի է։ Իսկն ասած նա ինձ շփոթում է մի որեւէ բարձրաստիճան պալատականի հետ։

— Որի կրա՛կը ձգենք, ասաց միւս տղան.— կաթսան աւելի շուտ եռ կգայ։

Նրանք Թուփի արին բերած ցախը, վրան դրին Ռոկէտին ու կրակը վառեցին։

— Հիանալի է, բացականչեց Ռոկէտը.—ուզում են ինձ օրը ցերեկով արձակել, այնպէս որ ամենքն ինձ կտեսնեն։

— Հիմա գնա՛նք քնելու, ասացին տղաները,—և երբ քնից արթնանանք՝ կաթսան արդէն եռ եկած կլինի։

Եւ նրանք պառկեցին խոտի վրայ ու փակեցին աչքերը։

— Հիմա ես կբարձրանամ վեր, բացականչեց Ռոկէտն ու ցցուեց.—գիտեմ, որ ես աւելի բարձր պիտի թռչեմ, քան աստղերը, աւելի բարձր՝ քան լուսինը, ու աւելի բարձր՝ քան արևը։ Իրօք, ես այնքա՜ն բարձր պիտի թռչեմ, որ...

— Վը՜զ, վը՜զ, վը՜զ... ու սլացաւ նետի պէս դէպի վեր։

— Սքանչելի՛ է, բացականչեց նա.—այսպէս պիտի թռչեմ յաւէտ։ Ինչպիսի՜ յաջողութիւն։

Բայց նրան ոչ ոք չտեսաւ,

Յետոյ նրա մարմնով մի տարօրինակ սարսուռ անցաւ։

— Հիմա կպայթեմ, բացականչեց նա. —Ես պիտի հրդեհեմ ողջ աշխարհն ու այնպիսի աղմուկ հանեմ, որ ամբողջ տարին այլեւս ուրիշ նիւթի մասին չխօսեն։

Ու իսկապէս պայթեց։ Բա՜մ, բա՜մ, բա՜մ... ճայթեց վառօդը։ Կասկած չկա՛ր՝ վառօդն էր։

Բայց նրան ոչ ոք չլսեց, և ոչ էլ, մինչև անգամ, երկու փոքրիկ աղան, որովհետև նրանք քաղցր քնի մէջ էին։

Ու այդ բոլորից յետոյ մնաց միայն նրա ձողը, որ ընկաւ լճակի շուրջը զբօսնող մի Սագի մէջքի վրայ։

— Տէր Աստուած, բացականչեց Սագը.— հիմա էլ սկսել է ձողի անձրև գալ։

Ու սուզուեց ջրի տակը։

— Չասացի՞, որ մեծ աղմուկ պիտի հանեմ, շշնչաց Ռոկէտն ու հանգաւ։

COLUMBIA LIBRARIES OFFSITE
CU91191980

Գին է 30 կոպ.